

**GUÍA PRÁCTICA
PARA A PLANIFICACIÓN
LINGÜÍSTICA
NOS CENTROS
EDUCATIVOS**

XUNTA DE GALICIA

Edita

Xunta de Galicia

Presidencia

Secretaría Xeral de Política Lingüística

Autores

Agustín Fernández Paz

Anxo M. Lorenzo Suárez

Fernando Ramallo

Deseño gráfico

Paco Armada

Coordinación

Olga Iglesias de la Fuente

Copyright da edición

Xunta de Galicia

Depósito legal

C 2908-2007

ISBN

978-84-453-4485-9

Imprime

Agencia Gráfica Gallega

**GUÍA PRÁCTICA
PARA A PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA
NOS CENTROS EDUCATIVOS**

XUNTA DE GALICIA

Introducción

O que o lector atopará nas páxinas que seguen é unha guía práctica da planificación lingüística nos centros educativos. Como tal, é un traballo de síntese organizado en dúas unidades temáticas, que se corresponden coa unidade 5 e a unidade 6 do traballo *A planificación lingüística nos centros educativos*.

O obxectivo desta guía práctica é ofrecerlle ao lector un resumo dos contidos máis orientados á práctica planificadora. Na unidade 1, por exemplo, mostramos os contidos da planificación sociolingüística do centro e mais do proxecto lingüístico de centro, e tamén presentamos unha descrición da estrutura, organización e funcións dos equipos de normalización e dinamización lingüística. Na unidade 2, recolleemos unha orientación do traballo para desenvolver nas accións de planificación lingüística nos centros educativos, articulada nos catro índices que se deberán ter en conta para concretar a presenza do galego no contorno do centro. Ademais, ofrécense propostas de actuación diferenciadas para os distintos tipos de centros:

- Centro público ou privado (concertado ou non) de educación infantil.
- Centro público de educación infantil e primaria.
- Centro público de educación secundaria.
- Centros privados (concertados ou non) de educación infantil, primaria e secundaria.
- Centros públicos integrados.

Por tratarse de dous textos intimamente relacionados, recomendamos unha lectura alternante entre ambos. De feito, tirarase o maior proveito desta guía práctica se se consultan en primeiro lugar as unidades 1 e

2 do libro, aínda que non sexa estritamente necesario. Cómpre ter en conta tamén a relevancia de consultar os anexos do libro nos que se atopan contidos de utilidade para a posta en práctica da planificación lingüística: un resumo gráfico da situación sociolingüística de Galicia, unha simulación de casos prácticos de diagnóstico, un glosario temático ou un conxunto de referencias bibliográficas e electrónicas para os labores dos equipos.

Agardamos que esta guía práctica sexa da máxima utilidade para todas as persoas implicadas activamente nos procesos de planificación lingüística educativa e de dinamización da lingua galega nos centros. Con ese obxectivo, elaboramos e presentamos este traballo.

Unidade 1

Elementos da planificación
lingüística nos centros
educativos

1. Os centros educativos como obxectivo da acción sociolingüística

O ámbito educativo constitúe unha institución clave nos procesos de produción e de reprodución dos grupos lingüísticos. No caso galego, a repercusión da escola na intervención sociolingüística está constatada historicamente, e non sempre para ben. De feito, mesmo no período democrático, hai datos suficientes para considerar a institución escolar como unha axencia desgaleguizadora; dunha banda, en moitos casos supuxo un freo extraordinario ao proceso de mantemento da lingua galega (reprodución); doutra banda, non tivo capacidade para constituírse como o espazo de recuperación de novos falantes (produción). Con todo, non se pode pasar por alto o importante papel, desde a restauración da democracia, que a educación desempeñou na ampliación do coñecemento formal da lingua galega, sobre todo no caso das destrezas escritas.

O feito de que, desde 1981, Galicia tivese transferidas as competencias educativas non foi suficiente para fortalecer a transmisión lingüística interxeracional. Lexitimouse o uso do galego, pero non se articulou un escenario tendente a prestixiar socialmente a lingua.

Unha lingua tenderá a desenvolver máis ou menos prestixio na medida en que a súa aprendizaxe e a súa práctica teña un valor funcional na estrutura social. A ausencia de prestixio lingüístico contribuirá á desmotivación cara á aprendizaxe e cara ao uso dunha determinada lingua,

propiciando unha reducida produción e reprodución lingüística. Pola súa parte, unha lingua socialmente prestixiada terá o efecto contrario: mobilizará consciencias, esforzos e investimentos individuais.

En Galicia, durante décadas, ese valor foille atribuído exclusivamente ao castelán. Os centros educativos tiveron moito que ver nese proceso de construción do prestixio social das linguas en competición. Para corrixir esta tendencia desgaleguizadora do sistema educativo, precísase dunha planificación lingüística activa, deseñada con principios democráticos e consecuentes coa realidade sociolingüística do noso país.

2. Documentos para a planificación lingüística educativa

2.1. PSC e PLC

A planificación lingüística non é máis que a descrición detallada do camiño que deberá percorrer cada centro para conseguir os obxectivos que a lexislación lle marca. A nosa proposta concrétese do seguinte xeito:

- Cada centro debe elaborar un documento rigoroso, meditado e consensuado, na liña das propostas que facemos na seguinte unidade. Un documento que teña validez durante non menos de catro cursos (aínda que se actualice coas revisións anuais, en función dos resultados). Un documento onde se recolla non só o punto de partida, que é a realidade sociolingüística do centro, plasmado no indicador global (IG), senón tamén os obxectivos a medio e longo prazo que se queren acadar e, así mesmo, o conxunto de medidas de todo tipo que se deberán poñer en práctica de xeito gradual ao longo do tempo. A ese documento, chamáremoslle Planificación sociolingüística do centro (PSC).
- Deste documento sairá, ao comezo de cada curso, un documento máis breve que no Decreto 124/2007 recibe o nome de Proxecto lingüístico de centro (PLC), un documento de maior concreción e operatividade, que cada ano se debe enviar á Administración educativa.

O Decreto 124/2007 dedica o seu artigo 14 ao denominado Proxecto lingüístico do centro (PLC). Nel lemos que:

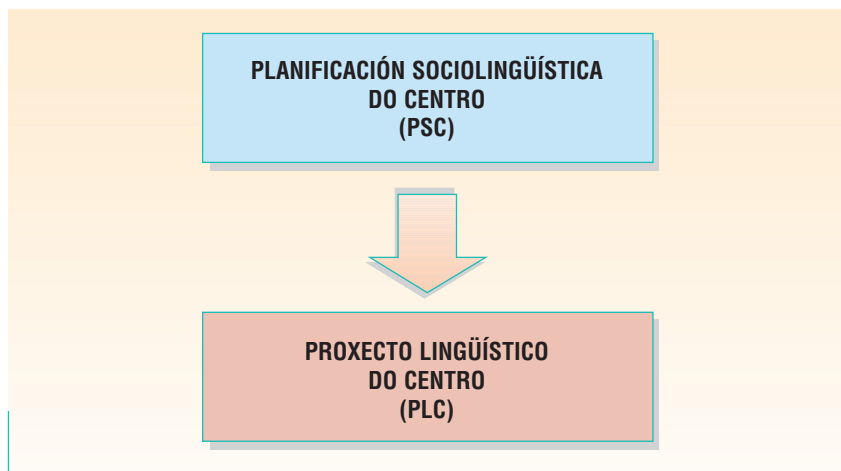
1. Cada centro, dentro do seu proxecto educativo, elaborará o seu proxecto lingüístico, no cal se fará constar:
 - a) As linguas que se deben empregar nas áreas, materias, módulos ou ámbitos de coñecemento distintos dos sinalados nos artigos 7 a 12.
 - b) As oportunas medidas de apoio e reforzo para un correcto uso lingüístico escolar e educativo, co fin de alcanzar o obxectivo xeral establecido na Lei de normalización lingüística e na LOE no que afecta ao fomento do plurilingüismo.
 - c) Os criterios para determinar a lingua predominante do contorno a que se refire o artigo 7 deste decreto.
 - d) As medidas adoptadas para que o alumnado que non teña o suficiente dominio das linguas poida seguir con aproveitamento as ensinanzas que se lle impartan.
2. O proxecto lingüístico formará parte do Proxecto educativo do centro. Será redactado por unha comisión do profesorado do centro, designada polo Equipo Directivo, oída a Comisión de Coordinación Pedagóxica. Na súa composición terán especial relevancia o Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística e os compoñentes dos departamentos das outras linguas.
3. O Proxecto lingüístico do centro será aprobado e avaliado polo Consello Escolar do centro educativo.
4. Este proxecto remitiráselles aos servizos da Inspección antes do 30 de setembro de cada ano, que velarán para que o seu contido se axuste a este decreto e ao desenvolvemento da LOE. Co fin de reparar as eivas detectadas en cada curso, adoptaranse as medidas que permitan dispor dos medios materiais e persoais precisos para corrixilas no curso seguinte.

5. Así mesmo, no marco do proxecto lingüístico fomentárase o uso da lingua galega nas actividades complementarias e actos que o centro organice.
6. En todo caso, para facer efectivo o dereito á educación, o profesorado adoptará as medidas oportunas, coa finalidade de que o alumnado que non teña o suficiente dominio da lingua galega poida seguir con proveito as ensinanzas que nesta lingua se lle impartan.
7. Sen prexuízo do previsto na epígrafe 4 deste artigo, a Administración educativa avaliará os proxectos lingüísticos dos centros e fará o seguimento dos resultados que se desprendan da súa aplicación, coa finalidade de adoptar, se é o caso, as medidas necesarias para garantir que o alumnado adquira de forma oral e escrita a competencia lingüística previa de cada nivel e etapa nas dúas linguas oficiais de Galicia, como establece o artigo 14.3 da Lei 3/1983, do 15 de xuño, de normalización lingüística.

Trátase dun documento que debe ser enviado á Inspección no primeiro mes do curso académico e ten unha validez anual. Será, xa que logo, un documento útil para coñecer o estado da planificación ao comezo do curso.

Mais, como xa sinalamos anteriormente, un documento así precisa doutro documento máis amplo que lle sirva de referencia, pensado para un prazo de varios cursos. Isto é así porque o traballo de planificación que se realice no centro debe permitírnos coñecer todos os detalles do camiño que deseñamos ao longo das distintas etapas para conseguir os obxectivos sinalados pola lexislación. É por iso polo que recomendamos en todos os centros a elaboración da Planificación sociolingüística do centro (PSC).

A relación entre a PSC e mais o PLC visualízase no seguinte gráfico: a primeira será a que nos servirá de fonte permanente para concretar cada curso as medidas que plasmaremos na seguinte:

Esta xerarquía entre a PSC e o PLC xustifícase polas razóns que presentamos a continuación.

	PLANIFICACIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA DO CENTRO (PSC)	PROXECTO LINGÜÍSTICO DO CENTRO (PLC)
<ul style="list-style-type: none"> • Por que se debe realizar? 	<ul style="list-style-type: none"> • Trátase dun documento de uso interno, pensado para a planificación sociolingüística do centro, e non ten valor ou carácter administrativo explícito. • Ten unha validez plurianual, o que facilita o desenvolvemento da planificación lingüística. 	<ul style="list-style-type: none"> • O PLC recóllese expresamente no Decreto 124/2007. Nel expóñense as principais decisións e medidas que se levarán a cabo durante un curso concreto. • Ten, polo tanto, unha validez anual.
<ul style="list-style-type: none"> • Que contidos ten? 	<ul style="list-style-type: none"> • É un documento onde se visualiza a situación sociolingüística do centro en todas as súas dimensións, os obxectivos lingüísticos para cada etapa e o camiño que se pretende levar a cabo ao longo de varios cursos. • Nel recóllese non só o punto de partida, que é a realidade sociolingüística do centro, plasmado no indicador global (IG) detallado na unidade 2, senón tamén os obxectivos a medio e longo prazo que se queren acadar. Así mesmo, explícase o conxunto de medidas de todo tipo que se deberán 	<ul style="list-style-type: none"> • É un documento de carácter pedagóxico-administrativo, que ten a función de concretar as actuacións específicas de cada curso e darllas a coñecer á Administración educativa. • No PLC faranse constar os seguintes aspectos: <ul style="list-style-type: none"> - Distribución lingüística curricular (fóra das materias marcadas no decreto). - Medidas de apoio e reforzo para garantir os obxectivos de fomento do plurilingüismo. - Criterios para determinar a lingua predominante do contorno.

	PLANIFICACIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA DO CENTRO (PSC)	PROXECTO LINGÜÍSTICO DO CENTRO (PLC)
	<p>poñer en práctica de xeito gradual ao longo do tempo.</p> <ul style="list-style-type: none"> • É un documento onde se fai unha explicación razoada, e polo miúdo, de todas as actuacións que se levarán a cabo para acadar ao final de cada etapa educativa os obxectivos sinalados na lexislación. 	<ul style="list-style-type: none"> - Medidas adoptadas para mellorar a competencia lingüística do alumnado.
<ul style="list-style-type: none"> • Quen o elabora? 	<ul style="list-style-type: none"> • Trátase dun traballo que debe correr a cargo dunha comisión onde estean tanto membros do Equipo Directivo como do Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística (ENDL), sen excluír a participación doutras persoas do centro (ou externas a el) que posúan experiencia e coñecementos para este labor. 	<ul style="list-style-type: none"> • Será redactado por unha comisión do profesorado do centro, designada polo Equipo Directivo, oída a Comisión de Coordinación Pedagóxica. • Na súa composición terán especial relevancia o ENDL e os compoñentes dos departamentos das outras linguas. • Será avaliado e aprobado polo Consello Escolar de cada centro.
<ul style="list-style-type: none"> • Cando se elabora? 	<ul style="list-style-type: none"> • A primeira vez que se elabora debe levarse a cabo durante o segundo e o terceiro trimestre do curso, para dispor do tempo necesario para a súa realización consensuada e participativa. • Unha vez elaborada, a PSC servirá para a confección do PLC, que se deberá entregar ao comezo do segundo curso académico. A partir de aí, levarase a cabo unha sinxela revisión anual da PSC, para incorporar os cambios producidos. • Despois de pasados catro cursos, recomendamos comezar a elaboración dunha nova PSC. 	<ul style="list-style-type: none"> • Debe realizarse ao inicio do curso e será enviado aos servizos da Inspección antes do 30 de setembro de cada ano.
<ul style="list-style-type: none"> • Como se elabora? 	<ul style="list-style-type: none"> • Na unidade 2, explícase como elaborar o diagnóstico da situación sociolingüística do contorno de cada centro educativo. • Na mesma unidade, preséntanse os contidos da Planificación lingüística educativa a partir dunha tipoloxía de 5 tipos diferentes de centros de ensino. 	<ul style="list-style-type: none"> • Unha vez elaborada a PSC, esta fornecerá os documentos precisos para a redacción do PLC. • Os centros que non deseñen unha PSC, deberán elaborar o PLC tendo en conta a lexislación actual, o contorno sociolingüístico do centro, o punto de partida do alumnado, etc.

	PLANIFICACIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA DO CENTRO (PSC)	PROXECTO LINGÜÍSTICO DO CENTRO (PLC)
<ul style="list-style-type: none"> • Que non é? 	<ul style="list-style-type: none"> • Non é un documento regulado explicitamente polo Decreto 124/2007. • A súa elaboración non é obrigatoria. 	<ul style="list-style-type: none"> • Non é un documento con permanencia no tempo, pois só serve para un curso académico.

2.2. Plan de traballo e axentes na elaboración dos documentos planificadores

A seguir, propónse o seguinte plan de traballo, cos seus respectivos axentes, para a elaboración destes dous documentos da Planificación lingüística educativa:

1. Tanto a Planificación sociolingüística do centro (PSC) como o Proxecto lingüístico do centro (PLC) deben ser documentos colectivos e consensuados polo conxunto da comunidade educativa. O máximo responsable da elaboración e aplicación da planificación lingüística no centro será sempre o Equipo Directivo.
2. O Equipo Directivo preséntalle á Comisión de Coordinación Pedagóxica (CCP) un borrador de documento inicial do PSC, elaborado xuntamente co ENDL. Este borrador será un texto básico que partirá da lexislación lingüística educativa vixente, da realidade sociolingüística interna e externa do centro e da avaliación do traballo lingüístico desenvolvido nos últimos anos no centro. Nel estarán os obxectivos que se propoñen, así como os procedementos e a súa temporización.
 - a) A ampla representatividade da CCP facilita que o borrador do documento se pase a debate de cada departamento, ciclo ou equipo de traballo na súa reunión semanal.
 - b) Transcorrido un tempo prudencial de estudo, debate, elaboración de novas propostas, modificacións e emendas por parte dos diferentes equipos, departamentos e ciclos incluídos na Comi-

sión de Coordinación Pedagóxica, o Equipo Directivo fixa unha nova xuntanza deste organismo para recoller os diversos posicionamentos dos seus membros.

- c) O Equipo Directivo, xunto co ENDL, estuda as reflexións achegadas polos representantes a membros da CCP e elabora un novo documento de consenso, no que procura dar cabida ás propostas presentadas, sempre que se adecúen ao marco legal.
 - d) De ser posible, o Equipo Directivo convocará unha terceira reunión de CCP para presentar o documento e tentar aprobalo, o que supón unha garantía para a súa aprobación posterior no Claustro e no Consello Escolar.
2. A partir do PSC, que é un documento plurianual, a CCP concretará e aprobará cada curso os contidos que deben fornecer o PLC.
 3. O Equipo Directivo e mais o ENDL deberán informar do contido da PSC e do PLC a todos os sectores non docentes presentes no Consello Escolar, para asegurar o seu coñecemento e comprensión e, consecuentemente, o apoio do Consello Escolar a ambos os documentos.
 4. Aqueles centros que, polas razóns que sexan, decidan non elaborar o PSC poderán aplicar este mesmo plan de traballo, adaptando os espazos de tempo, para a redacción do PLC, este si de obrigada elaboración.

2.3. Información recollida na PSC e no PLC

Recomendamos que a PSC conteña a seguinte información:

Planificación sociolingüística de centro (PSC)

1. Determinación da situación sociolingüística do contorno
 - 1.1. Elaboración dos índices sectoriais (contexto sociolingüístico do centro, situación do profesorado, situación do alumnado

e ambientalidade lingüística do centro) e do indicador global (IG).

- 1.2. Criterios para determinar a lingua predominante no contorno.
2. Deseño da Planificación lingüística educativa
 - 2.1. Determinación do punto de partida sociolingüístico do centro: indicador global (IG) e índices sectoriais.
 - 2.2. Reflexión sobre o obxectivo final que sinala a lexislación e determinación do camiño que se seguirá para chegar a el. Definición dos obxectivos concretos para cada etapa ou ciclo.
 - 2.3. Medidas académicas que se van levar a cabo para a consecución dunha competencia lingüística semellante en galego e castelán e dun uso do galego acorde co modelo que deseñamos.
 - 2.3.1. Materias do currículo e lingua en que se imparten.
 - 2.3.2. Estratexias didácticas xerais relacionadas co uso das linguas no ámbito docente.
 - 2.3.3. Medidas de apoio e reforzo adoptadas para conseguir un correcto uso lingüístico escolar e educativo, dirixidas a alcanzar o obxectivo xeral establecido na LNL e na LOE de fomento do plurilingüismo e de promoción da lingua galega.
 - 2.3.4. Medidas adoptadas para que o alumnado con insuficiente dominio das linguas poida seguir con aproveitamento as ensinanzas que se lle imparten.
3. Actividades de dinamización sociolingüística do centro
 - 3.1. Determinación das necesidades dinamizadoras en función do indicador global (IG).
 - 3.2. Determinación das liñas estratéxicas de actuación.
 - 3.3. Actividades periódicas e puntuais que se prevé desenvolver.

Proxecto lingüístico de centro (PLC)

De acordo co artigo 14 do Decreto 124/2007, o PLC debe conter a seguinte información:

1. As linguas que se deben empregar nas áreas, materias, módulos ou ámbitos de coñecemento distintos dos sinalados nos artigos 7 a 12 do Decreto 124/2007.
2. As medidas de apoio e reforzo adoptadas para o correcto uso lingüístico escolar e educativo, para alcanzar o obxectivo xeral establecido na LNL e na LOE de fomento do plurilingüismo.
3. Os criterios para determinar a lingua predominante no contorno (a que se refire o artigo 7).
4. As medidas adoptadas para que o alumnado con insuficiente dominio das linguas poida seguir con aproveitamento as ensinanzas que se lle imparten.
5. As actividades que se van organizar para a dinamización da lingua galega.

2.4. Temporización na planificación lingüística educativa

O deseño da PSC, que abrangue todos os posibles escenarios de actuación no centro, con atención especial ao uso das dúas linguas oficiais nas aulas, é un labor dos centros educativos.

Esas propostas de actuación deben ser progresivas e coherentes, acordes cos recursos humanos e materiais de que se dispoña. Na medida do posible, deben ir acompañadas da correspondente temporización. Nas táboas que seguen propoñemos dous cronogramas relacionados; o primeiro, cun centro que parta de cero e, o segundo, para planificar o traballo para os seguintes 3-4 anos. Este segundo cronograma tamén pode servir para o primeiro ano dos centros que xa conten con traballo feito previamente.

CRONOGRAMA PARA A PLANIFICACIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA DO CENTRO (1.º ANO)

Mes	Trimestre 1			Trimestre 2			Trimestre 3		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Planificación do traballo anual. Primeira reunión do Equipo Directivo co ENDL	■								
Concreción do Proxecto lingüístico do centro (PLC)	■								
Deseño da Planificación sociolingüística do centro (PSC): • Análise da situación sociolingüística do centro • Recollida de datos e elaboración de diagnóstico	■	■							
1.º borrador da PSC			■						
2.º borrador da PSC				■					
Aprobación da PSC pola CCP, o Claustro e o Consello Escolar					■				
Accións de dinamización			■	■	■	■	■	■	
Avaliación									■
Deseño do PLC do curso seguinte									■

Segundo esta distribución temporal, o Equipo Directivo (en colaboración co EDNL) dedicará o primeiro trimestre á planificación do traballo anual, ao PLC, á análise da situación sociolingüística do centro e a lle propoñer á CCP o primeiro borrador da PSC. Durante o segundo trimestre, deberá quedar aprobada a PSC e iniciarse as medidas de dinamización, que o primeiro ano, dado que aínda se está elaborando a PSC, non sempre se derivarán dela.

O deseño da PSC requirirá unha maior dedicación inicial (unha vez recollida a información sociolingüística e feito o diagnóstico). Cando estea

aprobada, os esforzos deberán destinarse á posta en marcha das distintas accións de dinamización. Neste primeiro ano, ambos os procesos (deseño da PSC e dinamización) coincidirán durante unha parte do curso.

A pesar de que o deseño da PSC ocupará boa parte do tempo do primeiro ano, dada a súa vixencia plurianual, non será necesario repetila no segundo e sucesivos anos (ata cumprir un ciclo de 4 anos). Por iso, para o segundo e anos posteriores o cronograma proposto simplifícase, segundo a proposta que recollemos a continuación. O feito de contar xa cunha PSC facilitará non só o deseño do PLC anual, senón que servirá como plataforma estable para levar a cabo accións de dinamización lingüística.

CRONOGRAMA PARA A PLANIFICACIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA DO CENTRO (ANOS 2-4)

Mes	Trimestre 1			Trimestre 2			Trimestre 3		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Planificación do traballo anual. Primeira reunión do Equipo Directivo co ENDL									
Concreción do Proxecto lingüístico do centro (PLC)									
Recollida de datos dos novos estudantes e do profesorado									
Aprobación polo Claustro das accións de dinamización anuais (derivadas da PSC)									
Accións de dinamización									
Avaliación									
Deseño do PLC do curso seguinte									

Unha vez rematado o ciclo, cómpre deseñar unha nova PSC que teña vixencia para outros catro anos. Chegada esa situación, o cronograma que se debe seguir é o primeiro dos que acabamos de presentar.

3. Componentes da planificación lingüística

Entendemos a planificación lingüística no ámbito educativo como un proceso meditado e racional, baseado na consecución duns obxectivos realistas a curto, medio e longo prazo, que leve o alumnado a acadar os obxectivos lingüísticos recollidos na lexislación, independentemente de cal sexa a súa lingua inicial.

A planificación debe garantir:

- Que o alumnado que ten o galego como lingua habitual poida manter a súa lingua e consolidar unha competencia plena nela.
- Que o alumnado que ten o castelán como lingua habitual adquira unha boa competencia en galego, de tal maneira que se favorezan os contextos en que se exprese nela.
- Que todo o alumnado adquira unha boa competencia en castelán.

Para desenvolver unha planificación lingüística eficaz, previamente debemos ter en consideración os aspectos que van ser relevantes nela.

ASPECTOS RELEVANTES PARA A PL NO CENTRO EDUCATIVO:

- 3.1. Análise da situación sociolingüística de partida: interna e externa.
- 3.2. Descrición de ámbitos e de sectores clave en cada centro.
- 3.3. Actores e axentes da planificación lingüística educativa.

3.1. Análise da situación sociolingüística de partida

Aínda que esta análise se explica con detalle na seguinte unidade, adiantamos aquí algunhas das cuestións que debemos coñecer e ter en conta:

- Consideración do marco legal vixente.
- Historia lingüística do centro e do proceso de normalización da lingua galega.
- Historia do funcionamento do Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística.
- Análise do contexto: familias, Administración autonómica e municipal, asociacións políticas, culturais e laborais, etc.
- Recollida de datos da situación sociolingüística do centro, con información sobre os usos lingüísticos do profesorado, alumnado e persoal non docente.
- Diagnóstico xeral da situación sociolingüística.

3.2. Descrición de ámbitos e de sectores clave en cada centro

En cada centro educativo configúranse catro ámbitos de intervención e, dentro de cada un, hai diferentes sectores de actividade, con posibles actuacións singulares que fai falta ter en conta:

- Ámbito 1. Administración
- Ámbito 2. Xestión pedagóxica
- Ámbito 3. Interacción didáctica
- Ámbito 4. Relación co contexto sociofamiliar

Ámbito 1. Administración

Este espazo abrangue as relacións do centro coa Administración e os aspectos burocráticos do propio centro. Nel distinguiremos 3 sectores de actuación:

SECTOR 1. TOMA DE DECISIÓNS QUE AFECTAN A XESTIÓN DO CENTRO

As decisións non poderán estar en desacordo co ordenamento legal, nin poderán manter esixencias inferiores, nin ser tan ambiguas que poidan permitir a inhibición e o non cumprimento do lexislado e consensuado.

SECTOR 2. ACTIVIDADE OFICIAL E RELACIÓNS COA ADMINISTRACIÓN

- Documentos oficiais escritos: documentación interna, arquivos, comunicacións, convocatorias, avisos, certificados, actas de reunións, oficios, regulamentos, follas informativas, etc.
- Documentación económica: recibos, facturas, inventarios, balances, documentos contables, etc.
- Comunicación oral: asembleas, reunións de traballo, comisións, etc.

SECTOR 3. OS ASPECTOS VISUAIS

Rotulación externa e interna do centro, horarios, taboleiros de anuncios, páxina web, carteis, listaxes de prezos e menús do bar, calendarios, catalogación da biblioteca, catalogación do material audiovisual, etc.

Ámbito 2. Xestión académica e pedagóxica

Este espazo de intervención está constituído por todos os documentos producidos, coa finalidade de ordenar a planificación e mais a xestión pedagóxicas. Distinguimos tamén 3 sectores de actuación:

SECTOR 1. PLANIFICACIÓN EDUCATIVA

Proxecto educativo de centro, proxectos curriculares, planificación das actividades docentes anuais, programación de departamentos didácticos, etc.

SECTOR 2. REFORZO, ASESORAMENTO E APOIO TÉCNICO

Adaptacións curriculares, proxectos de formación do profesorado nos centros, proxectos de grupos de traballo e seminarios, proxectos de innovación, documentación referente aos gabinetes psicopedagóxicos, etc.

SECTOR 3. SEGUIMIENTO E CONTROL

Memoria anual do centro, boletín de notas, expedientes do alumnado, informes dos consellos de avaliación, etc.

Ámbito 3. Interacción didáctica

Está conformado pola complexa rede de relacións interpersoais que se establecen na comunicación educativa. Distinguimos tres sectores de actuación:

SECTOR 1. A ACTUACIÓN DO DOCENTE

O docente devén modelo de lingua e promotor dos usos lingüísticos:

- a) pola adecuación, propiedade e corrección da lingua que utiliza;
- b) pola variedade de funcións para as cales usa a lingua;
- c) e polas actitudes que mantén cara á lingua e a súa recuperación e a dinámica que é capaz de pór en marcha.

SECTOR 2. OS MATERIAIS DIDÁCTICOS

Os materiais didácticos han de cumprir unhas condicións básicas:

- a) dar unha visión da lingua proxectada ao futuro, evitando a asociación co ruralismo e o abuso na presentación de formas de vida tradicionais;
- b) evitar a reprodución de prexuízos e de estereotipos lingüísticos negativos;
- c) achegar todo tipo de textos e incorporar os usos necesarios para actuar en galego en todos os ámbitos da actividade social.

SECTOR 3. O CLIMA DA CLASE

Favorecerá unha actitude de integración e de valoración da nosa lingua e cultura, a través de:

- a) rotulación, símbolos e adornos dentro da clase: taboleiro de anuncios, murais, calendarios, horarios, carteis, etc.;
- b) a lingua de interacción didáctica e a de interacción docente-alumnado;
- c) a dinámica que é capaz de xerar o docente.

Ámbito 4. Relación co contexto sociofamiliar

Está conformado pola complexa rede de relacións interpersoais que se establecen na comunicación educativa. Distinguimos tres sectores de actuación:

SECTOR 1. COMUNICACIÓNS ORAIS

- Atención ao público, reunións con familias, intervencións en actos oficiais, intervencións nos medios de comunicación, actividades extraescolares, campañas informativas do centro, semanas ou xornadas culturais, celebracións, actuacións teatrais e musicais, etc.

SECTOR 2. COMUNICACIÓNS ESCRITAS

- Circulares, follas informativas ás familias, notas de prensa, anuncios, autoadhesivos, cartas, prensa da escola, páxinas web, blogs, radio escolar, etc.

3.3. Actores e axentes da planificación lingüística escolar

Todas as persoas que conforman a comunidade educativa teñen responsabilidade na PL no ámbito escolar: as administracións, as familias,

o profesorado, o persoal non docente, o alumnado, o ENDL, ademais doutros actores significativos, como as asociacións ligadas aos centros, os monitores de actividades extraescolares, etc. Como é razoable, non todas as responsabilidades son idénticas. Neste sentido, o Equipo Directivo debe asumir o papel central do proceso coa colaboración imprescindible do EDNL e coa necesaria participación do Claustro, do Consello Escolar e do Gabinete de Orientación. A colaboración da ANPA será unha boa axuda para levar a bo porto as propostas planificadoras.

<p>FAMILIAS E ALUMNADO</p> 	<p>O obxectivo final da planificación lingüística nun centro educativo consiste en acadar resultados satisfactorios na competencia lingüística, e para iso é necesario incidir tamén no uso e nas actitudes lingüísticas do alumnado. Como os estudantes son os destinatarios inmediatos das medidas planificadoras, a súa colaboración é indispensable, non só como axentes pasivos, senón, en moitas ocasións, como verdadeiros actores do cambio.</p> <p>Dentro do alumnado, cómpre considerar de xeito especial a mocidade, por ser o sector que xa pasou unha boa parte do sistema educativo e, sobre todo, porque a relación entre o galego e a mocidade é clave para a consolidación da lingua na sociedade.</p> <p>As familias tamén xogan un papel fundamental, debido á súa relevancia como institucións sociais no reforzo dos elementos que axudan a construír as claves (identitarias, éticas, sociais e económicas) dos seus membros.</p>
<p>PROFESORADO</p> 	<p>A implicación do profesorado nas actividades derivadas da PL é determinante para acadar os obxectivos marcados. Sen un profesorado comprometido ou, cando menos, que asuma de xeito profesional as tarefas deseñadas desde o centro, pouco ou nada se pode facer. Polo contrario, un grupo docente colaborador pode contribuír a acadar resultados moi positivos dada a súa función como axente produtor e reprodutor de representacións sociais e o seu impacto no resto da comunidade educativa, de maneira salientable entre o alumnado.</p>
<p>ENDL</p> 	<p>Véxase a epígrafe 4 desta unidade.</p>
<p>EQUIPO DIRECTIVO</p> 	<p>O Equipo Directivo ten a responsabilidade de poñer en práctica o proceso de planificación lingüística nos centros educativos. O seu papel é básico; sen un Equipo Directivo consciente do seu papel como axente fundamental nas actividades de normalización e dinamización lingüística, é moi difícil acadar os resultados desexados. Somos conscientes de que esta non é a única tarefa do Equipo Directivo, pero tamén cremos que, sen un compromiso e un apoio explícito pola súa parte, as accións programadas polo ENDL acadarán tan só unha dimensión superficial, lonxe dos obxectivos propostos.</p>

<p>ANPA</p> 	<p>A colaboración da ANPA é tamén importante neste proceso. Aínda que non ocupan a representación dos pais e das nais, é obvio que no día a día dun centro a dirección da ANPA ten un papel substancial, sobre todo en educación infantil e primaria, e por iso é básica a súa implicación nas actividades de dinamización lingüística.</p>
<p>XUNTA DE GALICIA</p> 	<p>A Xunta de Galicia, como responsable da política lingüística no conxunto do sistema educativo, ten un papel crucial. Entre outras consideracións, debe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Velar polo cumprimento da lexislación lingüística no sistema educativo. • Promover campañas institucionais de motivación e de sensibilización do uso do galego na sociedade en xeral e no ensino en particular. • Propiciar o asesoramento, formación e sensibilización do persoal docente. • Garantir un rigoroso seguimento e avaliación das medidas postas en funcionamento.
<p>ADMINISTRACIÓN LOCAL</p> 	<p>Os concellos deben asumir a cuestión da lingua galega como un elemento vertebrador da súa acción política. Poñer en marcha unha verdadeira política lingüística que visibilice a lingua galega e que permita que o grupo lingüístico galegófono poida convivir con todos os seus dereitos e deberes é un obxectivo que deben/deberían ter todos os concellos galegos.</p>
<p>ASOCIACIONISMO</p>	<p>Tamén teñen un papel salientable, aínda que en menor medida, as organizacións cidadás, especialmente aquelas cuxa razón de ser é a cultura e a lingua galegas e o fortalecemento do uso social desta última.</p>

4. Os equipos de normalización e dinamización lingüística (ENDL)

4.1. O camiño percorrido ata a actualidade

Os equipos de normalización lingüística comezaron a funcionar no curso 1990-91. Os daquela denominados como ENL creáronse para darlle resposta a unha necesidade evidente: desde a súa aprobación en 1983, a Lei de normalización lingüística sinala que os centros de ensino teñen como obxectivo conseguir que os alumnos e alumnas adquiren unha boa competencia nas dúas linguas oficiais. Dese obxectivo nace a necesidade de adoptar un conxunto de medidas de dinamización dirixidas á promoción da lingua galega e, así mesmo, unha planificación lingüística na que se contemple o uso que se fará das dúas linguas no ámbito escolar.

Nestes anos, os ENL viñeron desenvolvendo un amplo e variado conxunto de actividades. Nalgunhas zonas mesmo se crearon diferentes coordinadoras, co obxectivo de intercambiar informacións e experiencias, así como para colaborar na realización de determinadas actividades. Pola contra, tamén houbo unha porcentaxe significativa dos centros nos que o ENL non pasou de ter unha presenza anecdótica.

Non é doado establecer unhas liñas xerais do que foi a súa actuación, dada a gran diversidade existente entre uns equipos e outros. Con todo, hai labores nos que coincidiron unha boa parte dos ENL, entre os que podemos citar:

- O traballo de dinamización dirixido a eliminar prexuízos e fomentar o uso do galego, tanto na vida do centro como nas aulas.
- O labor de recuperación das festas de carácter anual (magosto, Entroido, Maíos, etc.), salientando a súa vertente normalizadora.
- O labor de asesoramento ao profesorado, informando sobre os materiais existentes en galego.
- A edición de revistas e outros tipos de publicacións escolares e, nos últimos anos, de páxinas web dos centros.

Tamén se puideron constatar ao longo destes anos graves desaxustes. Entre eles, sinalaremos estes tres:

- A tendencia a considerar que o ENL era o responsable da realización das actividades extraescolares, cando este era un labor de todo o centro.
- A confusión do ENL co Departamento de Lingua Galega, sobre todo nos centros de ensino secundario. Cando se deu esta confusión, o ENL correu o perigo de ser considerado algo propio «dos de galego», cando se trataba dun organismo do centro, no que tiña que estar implicado o profesorado das diferentes áreas.
- A crenza, por parte dun sector do profesorado, de que o ENL era tan só un equipo de persoas voluntaristas, preocupadas pola normalización da lingua. Mais, como claramente se indicaba no desenvolvemento legal, o ENL era un órgano do centro e a súas propostas de actuación, unha vez asumidas pola Dirección e o Claustro, afectaban o centro no seu conxunto.

4.2. A nova regulamentación dos equipos

No Decreto 124/2007 sinálase que o equipo pasa a denominarse Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística (ENDL), coas seguintes características (artigo 18):

1. Para potenciar o uso da lingua galega nos centros dependentes da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, constituirase un Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística, que actuará baixo a supervisión da Dirección do centro e que estará formado por profesorado, por representantes do alumnado, agás no ensino infantil e primario, e do persoal non docente.
2. Os membros do equipo serán designados pola Dirección do centro do seguinte xeito:
 - a) O profesorado, por proposta do Claustro de profesores.
 - b) O alumnado, por proposta das súas asociacións máis representativas.
 - c) O persoal non docente, por proposta deste persoal.
3. A composición do Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística para cada tipo de centro, as súas competencias e o nomeamento, cesamento e competencias do seu coordinador serán establecidas nos regulamentos orgánicos dos centros educativos. Na constitución destes órganos tenderase a unha composición equilibrada de mulleres e homes.
4. Os equipos de normalización e dinamización lingüística deberán ter un papel fundamental no deseño, posta en práctica e revisión dos programas de normalización lingüística nos centros educativos, tal e como se prevé no Plan xeral de normalización da lingua galega.
5. Os equipos de normalización lingüística contarán co apoio técnico necesario e os centros terán a debida dotación de recursos didácticos, pedagóxicos e material en galego.

Ademais, o EDNL ha desempeñar un papel relevante na elaboración do Proxecto lingüístico de centro, tal como se recolle no artigo 14.2:

2. O proxecto lingüístico formará parte do proxecto educativo do centro educativo. Será redactado por unha comisión do profesorado do centro, designada polo Equipo Directivo, oída a Comisión

de Coordinación Pedagóxica. Na súa composición terá especial relevancia o Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística e os compoñentes dos departamentos das outras linguas.

Finalmente, cómpre sinalar o cambio de status dos coordinadores e coordinadoras dos ENDL, tal como queda recollido na disposición adicional 2.ª:

Dereitos do coordinador do Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística.

O coordinador ou coordinadora do Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística terá os mesmos dereitos administrativos e económicos que as xefaturas dos departamentos didácticos.

Os dereitos económicos destes coordinadores terán efectividade desde o 1 de xaneiro de 2008.

Tendo en conta os aspectos que acabamos de comentar, os puntos principais dos ENDL poden quedar sintetizados nos seguintes aspectos:

- A misión central dos ENDL será a de potenciar o uso da lingua galega nos centros educativos e ha de ter un papel fundamental no deseño, na posta en marcha e na revisión dos programas de planificación nos centros educativos.
- Estará formado por profesorado, representantes do alumnado (agás no ensino infantil e primario) e por persoal non docente; a designación dos membros do ENDL será competencia da Dirección de cada centro.
- A coordinación dos ENDL terá os mesmos dereitos administrativos e económicos que as xefaturas dos departamentos didácticos.
- O ENDL actuará baixo a supervisión da Dirección do centro.
- A composición, competencias e todo o que ten que ver coa coordinación estará establecido nos regulamentos orgánicos dos centros.

4.3. As medidas básicas que debe adoptar un ENDL

1. Despois de constituírse de acordo coa normativa, o ENDL debe conseguir os medios necesarios para o seu funcionamento:
 - a) que se contemple de xeito efectivo a súa existencia como un dos órganos do centro, reservándose tempos e espazos para as súas reunións;
 - b) que se lle destine unha partida económica dentro do repartimento orzamentario. Este orzamento do ENDL debe ser independente das posibles subvencións específicas que se poidan recibir por parte da Administración.
2. Establecer contactos, para posibles colaboracións, cos ENDL doutros centros próximos (o artigo 19 do decreto camiña nesta dirección). Deste xeito, evítase o illamento, que conduce a crer que os problemas que un ten son específicos do centro. Ademais, sempre se poden compartir ideas e materiais, así como estudar a posible realización de actividades de modo conxunto.
3. Establecer un plan de formación interno para os membros do ENDL. Facerse cunha biblioteca básica sobre sociolingüística e planificación lingüística, aberta tamén aos restantes membros da comunidade educativa.
4. Establecer un calendario de reunións que sexa realista e que resulte operativo. Ter flexibilidade e adaptalo ás necesidades que vaian xurdindo.
5. Facer un inventario dos recursos cos que conta, tanto humanos (internos e externos) como materiais (do centro, doutros organismos educativos, do concello, etc.).
6. Asumir unha posición protagonista na análise do estado actual da situación lingüística do centro. Esta análise é imprescindible para constatar os avances ou retrocesos respecto do curso anterior e para

poder deseñar unha planificación lingüística efectiva, plasmada na PSC e nos sucesivos PLC.

7. Deseñar un repertorio de actividades de dinamización sociolingüística, sempre tendo en conta a realidade e os recursos con que conta o centro. Algunhas propostas de actividades aparecen na seguinte unidade.

4.4. Recomendacións de «boas prácticas» dos ENDL

Tal como sinalamos ao comezo desta unidade, o labor dos ENDL nos centros educativos esténdese desde principios dos anos noventa ata a actualidade. A súa utilidade nos labores de dinamización lingüística do galego é incuestionable e no Decreto 124/2007 séguese apostando, con máis forza aínda, por darlles aos equipos un papel central na posta en práctica da planificación lingüística educativa.

Nesta epígrafe, imos desenvolver un conxunto de recomendacións de boas prácticas para un funcionamento máis eficaz e eficiente dos ENDL. A finalidade desta epígrafe é, xa que logo, animar os equipos para que sigan traballando arreo no día a día dos centros educativos, achegándolles algúns elementos que sistematicen o seu desempeño.

Convén lembrar tamén que a misión dos ENDL é tanto a de potenciar o uso da lingua galega nos centros educativos como a de ter un papel fundamental no deseño, na posta en marcha e na revisión dos programas de planificación lingüística e de dinamización.

Algúns dos puntos que comentaremos a continuación sinaláronse ou, simplemente, suxeríronse nas páxinas anteriores; outros, en cambio, serán presentados por primeira vez.

a) Sobre a elaboración da Planificación sociolingüística do centro (PSC)

O ENDL terá un papel clave na elaboración da Planificación sociolingüística do centro, como xa tivemos ocasión de sinalar nos puntos

anteriores. A PSC é un documento de uso interno de cada centro educativo en que se vai definir o punto de partida sociolingüístico (= o contorno) e se van deseñar os pasos para acadar o obxectivo lingüístico do sistema educativo galego: o coñecemento semellante de galego e castelán. Ademais, arredor da PSC articularase a programación de dinamización lingüística que axude a facer posible aquela planificación lingüística.

Á hora de elaborar a dinamización lingüística do centro, que se fará anualmente, convén ter presentes as seguintes observacións:

- É importante que a dinamización da lingua galega estea sustentada en obxectivos claramente formulados e que cada obxectivo (modificación de actitudes, información sobre a lingua, ampliación dos usos lingüísticos orais, etc., por exemplo) leve aparelado un conxunto de accións ou actividades concretas.
- Cómpre ser críticos coas actividades desenvolvidas nos cursos pasados. Non se trata de facer crítica en por si, senón de repensar o xa feito para poder presentar unha programación de accións que sexa ao tempo realista, ambiciosa e efectiva para os obxectivos que se persigan.
- Tamén é importante abandonar as programacións rutineiras –aquelas que repiten o mesmo ano tras ano– e non recorrer unicamente ás actividades culturais (magosto, Día das Letras Galegas, etc.) para principiar liñas novas de actuación que incidan nos obxectivos e nas accións que sexan máis prometedoras e innovadoras.
- Innovación, creatividade e flexibilidade deben ser elementos característicos dos programas de dinamización da lingua galega.
- Cada ENDL debería propoñerse a posta en marcha cada curso dunha acción dinamizadora nova e innovadora.
- Nas actividades propostas, débese evitar utilizar mensaxes esgotadas. Debemos ter presente que cada vez hai máis persoas que pensan que non debemos facer máis polo galego porque xa está nunha boa situación. Xa que logo, cómpre ofrecer produtos orixinais, atrevidos, participativos, con contidos transformadores e, o que é

máis importante, vehiculados mediante unha linguaxe e un deseño innovador.

- É aconsellable diversificar o argumentario e que o discurso do ENDL non estea unicamente centrado na cuestión identitaria; debe integrarse o uso da lingua galega na expresión da nosa realidade cotiá. Desvincular as prácticas lingüísticas de defensas politizadas supón implicar toda a poboación nun mesmo proxecto de recuperación da lingua.

b) Sobre a organización do traballo

Os equipos levan a cabo un labor continuado no tempo. Cada final de curso é útil facer unha avaliación crítica das actividades desenvolvidas no curso anterior, así como dos resultados acadados.

É tamén no principio do curso cando o equipo debe:

- Valorar a integración de novos membros.
- Establecer o plan de traballo asumible para o curso académico.
- Distribuír funcións entre os membros do equipo.

Á hora de presentar unha solicitude de subvención para a actuación dos ENDL, que convoca anualmente a Secretaría Xeral de Política Lingüística, debe elaborarse unha proposta orixinal e efectiva, que recolla claramente os obxectivos perseguidos e as actividades que se van realizar.

- Deben continuar aquelas actividades exitosas, pero deben mudar aquelas que non funcionaron adecuadamente.

c) Sobre estratexias e recursos para a dinamización lingüística educativa

Con respecto aos recursos para as tarefas dinamizadoras, é necesario contar con medios económicos suficientes. As subvencións proporcionadas pola Administración, tal como acabamos de mencionar, son unha fonte de ingresos irrenunciable, pero cómpre articular solicitudes que estean ben redactadas, nas que a información estea ben organizada, e onde quede moi claro que se fixo nos anos pasados e que se pretende facer no curso académico actual.

O financiamento do ENDL non debe quedar supeditado ás subvencións anuais outorgadas pola Secretaría Xeral de Política Lingüística. O centro debe reservar unha partida económica na súa distribución orzamentaria proporcional á destinada a outros departamentos. Por outra banda, a colaboración co contorno é unha maneira de rendibilizar recursos e pode ser tamén unha fonte de ingresos adicionais que permita poñer en práctica determinadas actividades.

Tamén é un tarefa imprescindible a formación e mais a actualización metodolóxica e aplicada dos membros dos equipos. Para iso, convén ter en conta:

- Participar nas actividades de formación continuada e de reciclaxe organizadas pola Administración.
- Solicitar da Administración a organización daquelas actividades que se consideren necesarias para o labor dos ENDL: intercambio de experiencias, elaboración de materiais, análise sociolingüística, etc.

O asesoramento por parte da Administración educativa foi unha demanda dos equipos que non se concretou adecuadamente durante moitos anos. Agora que xa está en funcionamento unha rede provincial de asesoramento para os equipos, estes deben coñecer a súa existencia e deben demandar desa rede toda a axuda que requiran para levaren a cabo a dinamización e a planificación lingüística educativa e para solucionar as dúbidas e as incertezas que tales actividades producen nos membros dos equipos.

Se pasamos agora a considerar as estratexias dinamizadoras, debemos indicar a importancia que nelas ten o factor humano.

- A negociación e a persuasión son dúas estratexias de actuación permanentes dos integrantes dos ENDL. Desas estratexias dérvase a necesidade de manter en todo momento unha actitude dialogante e consensuadora ás propostas dinamizadoras.

Debemos interiorizar, asemade, o papel central que desempeñan as familias neste proceso. Por iso, os equipos directivos, xunto cos ENDL,

deben despregar unha estratexia de atención preferente á información e sensibilización de pais e nais sobre o modelo de educación bilingüe, das súas vantaxes e da súa posta en práctica:

- Elaborar argumentarios para as familias onde se recolla a xustificación da planificación lingüística do centro. Debe fundamentarse en razóns claras que eviten a desinformación das familias e a actuación de contracampañas manipuladoras da realidade lingüística do ensino.
- Propiciar reunións informativas ao principio do curso con nais e pais para telos informados da planificación anual do ENDL.

Outra tarefa que o ENDL debe afrontar, dentro das súas posibilidades humanas e materiais, é a conexión da acción dinamizadora no centro educativo coas actividades galeguizadoras levadas a cabo no contorno social inmediato. Non se debe perder de vista que o centro escolar forma parte dun ecosistema sociocultural e económico e que ambos se precisan e se poden axudar na tarefa de darlle pulo e vitalidade á lingua e á cultura galegas.

Tampouco se pode descoidar a relación e o intercambio frecuente de experiencias e de contacto con outros equipos, tanto da mesma zona xeográfica como do mesmo ou doutros niveis educativos, dentro e fóra da mesma zona xeográfica. Traballar en rede, compartir experiencias e recursos, planificar actividades comúns, levar a cabo experiencias dinamizadoras conxuntas, etc. non só enriquece a propia dinamización, senón que pode ter efectos beneficiosos máis alá dos mesmos centros educativos.

Unidade 2

**Modelos de planificación
lingüística educativa**

Introdución

Resulta evidente a necesidade de contarmos cunha planificación lingüística se se queren acadar os obxectivos sinalados no ordenamento legal. A ausencia dunha planificación explícita é unha das causas de que os resultados obtidos ata agora disten moito de ser satisfactorios. Unha anomalía persistente, malia a reiteración do obxectivo de conseguirmos que o alumnado acade unha boa competencia nas dúas linguas oficiais, presente en todos os textos lexislativos posteriores á Lei de normalización lingüística de 1983.

A planificación lingüística é imprescindible. Malia haber elementos comúns, aplicables en todo o sistema educativo, a de cada centro debe recoller as especificidades que o singularizan: non se poden aplicar as mesmas medidas a realidades diferentes.

A idea central que preside a lexislación sobre o uso das linguas no ensino é o recoñecemento de que nos centros existen situacións de partida distintas, unido á definición do obxectivo final ao que se debe chegar, común a todos eles. Un obxectivo que cómpre reiterar: conseguir que o alumnado, ao remate das sucesivas etapas educativas, posúa unha boa competencia comunicativa nas dúas linguas oficiais, independentemente de cal sexa a súa lingua familiar.

Mais, como dixemos, os centros teñen realidades sociolingüísticas, puntos de partida moi diversos. Non só por estaren nun contexto xeográfico e cultural determinado, senón tamén pola composición do seu profesorado e do seu alumnado, e mesmo pola historia lingüística de

cada centro. Por estas razóns, tamén é distinto o camiño que deberán percorrer ao longo dos cursos para poder acadar o obxectivo final común.

A planificación lingüística non é máis que a descrición detallada do camiño que deberá percorrer cada centro, que debe plasmarse nun documento ao que lle chamaremos Planificación sociolingüística do centro (PSC). Deste documento derivarase ao comezo de cada curso un documento máis sintético que recibe o nome de Proxecto lingüístico de centro (PLC). O que faremos a seguir será enunciarnos unha serie de pautas que axuden a definir esa planificación, mais sempre coa conciencia de que todo o que aquí se di deberá ser concretado e adaptado en cada centro, en función da súa realidade.

Como o punto de chegada, o obxectivo final xa vén dado pola lexislación, é moi importante definir co maior detalle posible cal é o noso punto de partida e os medios cos que contamos. Só dese xeito poderemos deseñar con acerto as diferentes etapas do camiño que debemos percorrer.

O Decreto 124/2007 fai referencia ao contorno do centro, cando se fala de contornos galego falantes e castelán falantes. Este contorno, tal como nós o concibimos, é un concepto que non debe entenderse como o espazo físico e social no que se insire o centro, para o que reservaremos o termo «contexto», senón como a suma de todos os elementos básicos que inflúen no proceso educativo. Por esta razón, presentamos en primeiro lugar unhas pautas para a adecuada definición deste contorno, incluíndo nel tanto o contexto físico e social coma os axentes esenciais do proceso educativo: profesorado e alumnado.

1. Determinación da situación sociolingüística do centro educativo

O que presentamos a seguir é unha análise sinxela que nos permita definir os catro índices que consideramos máis relevantes, para ter un bo coñecemento da realidade sociolingüística do centro (ou sexa, do seu contorno):

11. O contexto sociolingüístico do centro.
12. A situación do profesorado.
13. A situación do alumnado.
14. A ambientalidade lingüística do centro.

Estes catro índices teñen un peso desigual, pois uns son máis decisivos que outros. Pénsese, por exemplo, no fundamental que é o I2, clave para calquera planificación.

O valor das variables que nos permitirán definir estes índices, en ocasións, pode ser concretado mediante a observación da realidade. Noutros casos, poderemos definilo recorrendo a fontes secundarias (*Mapa Sociolingüístico de Galicia*, Censo de Poboación, estudos sociolingüísticos municipais ou comarcais, etc.). Noutros teremos que recorrer a fontes primarias, elaborando sinxelos cuestionarios ou enquisas que nos permitan coñecer os datos da realidade.

En todos os casos, para concretar a valoración, utilizaremos unha escala que vai do 1 ao 5. Cremos que, malia a súa sinxeleza, é suficiente para definirmos o lugar en que se sitúa o centro para cada variable.

1. O contexto sociolingüístico do centro

As variables deste punto refírense á maior ou menor presenza das linguas no contexto físico e social en que está situado o centro. En moitos casos, dispoñemos de datos actualizados recorrendo a fontes secundarias, como pode ser o Censo de Poboación do Instituto Galego de Estatística.

- a) Lingua empregada habitualmente nas familias.
- b) Lingua empregada habitualmente nas interaccións comunitarias.
- c) Lingua empregada polo concello.
- d) Lingua empregada polas entidades asociativas do contorno.

Co resultado que se obteña nos distintos puntos poderemos obter un índice medio (I1) que nos indique en que lugar dunha escala entre 1 e 5 situariamos o contexto sociolingüístico do centro.

2. A situación do profesorado

As variables deste punto buscan coñecer cal é o perfil sociolingüístico do profesorado, esencial para definir as medidas que deseñemos na planificación, pois será o encargado de aplicar a maioría delas. En función das circunstancias, pode ser conveniente utilizar un cuestionario anónimo para recoller total ou parcialmente estes datos.

- a) Lingua habitual do profesorado.
- b) Nivel de capacitación para empregar o galego na actividade docente.
- c) No caso de non ser suficiente ese nivel, que disposición ten para facer os cursos de reciclaxe e actualización necesarios para acadar unha capacitación suficiente?
- d) Actitudes cara á utilización do galego no ámbito educativo que se constatan entre o profesorado.
- e) Actitudes cara á normalización social do galego que se constatan entre o profesorado.

Co resultado que se obteña nos diferentes puntos poderemos obter un novo indicador (I2) que nos defina en que lugar, dunha escala entre 1 e 5, situariamos a dispoñibilidade (competencial e actitudinal) do profesorado para impartir a docencia en galego.

3. A situación do alumnado

As variables deste punto buscan coñecer cal é o perfil sociolingüístico do alumnado, desde a súa competencia ata as súas actitudes, pois é importante sabermos cal é a súa bagaxe cando inician cada unha das etapas da escolaridade. Para obter os datos necesarios, o máis aconsellable será pasarlle ao alumnado un sinxelo cuestionario, que se pode complementar coa observación do profesorado nos datos referidos ao ámbito escolar.

- a) Lingua utilizada habitualmente polo alumnado na súa vida cotiá.
- b) Lingua empregada habitualmente no seu ámbito familiar.
- c) Lingua utilizada habitualmente polo alumnado no ámbito escolar.
- d) Como é a competencia comunicativa en galego que traen da etapa (ou do ciclo, se é o caso) anterior?
- e) Actitudes cara á normalización social do galego que se constatan entre o alumnado.
- f) Actitudes cara á utilización do galego no ámbito educativo que se constatan entre o alumnado.

Co resultado que se obteña nos diferentes puntos poderemos obter un novo índice (I3) que nos indique en que lugar, nunha escala entre 1 e 5, situariamos a presenza do galego na vida do alumnado.

4. A ambientalidade lingüística do centro

As variables deste punto buscan coñecer cal é a presenza que ten a lingua galega na vida do centro, fóra da que teña nas actividades docentes. É un punto importante, pois, dalgún xeito, servirá para indicar en que medida o centro é, ou non, un ecosistema favorable á utilización da lingua galega.

Estas variables son as que explican, en boa medida, que se poida falar de centros en que o alumnado galego falante tende a agachar a súa lingua e en que o alumnado castelán falante non sente o estímulo de aprender e utilizar o galego. Ou, pola contra, as que explican que haxa centros onde o alumnado, independentemente da súa lingua familiar, fai un uso habitual do galego.

- a) Presenza da lingua galega na documentación administrativa, no rotulado do centro, nas notas informativas dos taboleiros, etc.
- b) Emprego da lingua galega nas comunicacións orais e escritas co alumnado, coas familias e con outras institucións.
- c) Emprego da lingua galega nas interaccións co alumnado en contextos informais. É dicir, en que medida está presente o galego nas conversas que, fóra das actividades docentes, as persoas adultas do centro manteñen co alumnado.
- d) Emprego da lingua galega por parte do persoal non docente do centro.
- e) Emprego da lingua galega por parte da ANPA (tanto nas actividades que organiza como por parte dos seus membros).
- f) Emprego da lingua galega na realización das actividades extraescolares.
- g) Dotación de fondos en galego na biblioteca (libros, revistas, CD, DVD).
- h) Presenza da lingua galega na utilización das tecnoloxías da información e da comunicación (páxina web do centro, blog da biblioteca ou das clases, actividades informáticas na docencia...).
- i) Visibilidade das accións do Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística.

Do resultado que se obteña nos diferentes puntos poderemos obter un novo índice (I4) que nos indique en que lugar, nunha escala entre 1 e 5, situariamos a ambientalidade lingüística do centro.

5. Outras informacións complementarias

Ademais dos catro puntos que nos servirán para definir os índices, incluímos un punto complementario onde recollemos outras variables que nos poden axudar a comprender a realidade sociolingüística do centro. Son estas:

- a) O contexto no que está situado o centro.
- b) Porcentaxe de alumnado inmigrante no centro.
- c) Lugar de procedencia do alumnado inmigrante.
- d) Linguas faladas no ámbito familiar do alumnado inmigrante.
- e) Competencia en galego do alumnado inmigrante.

6. O indicador global (IG)

Tras obter os catro índices anteriores (I1, I2, I3 e I4), ademais de contar cunha información imprescindible para ter claro cal é o noso punto de partida, estaremos en disposición de obter un índice que, a xeito de síntese, nos permita coñecer como é globalmente, desde o punto de vista sociolingüístico, o contorno do centro. A este índice de síntese chamáremoslle indicador global (IG).

Tal e como dixemos máis atrás, na súa definición non terán o mesmo peso os catro índices parciais (I2 e I3 son os de maior importancia), senón que haberá que establecer unha ponderación entre eles, de acordo coa táboa que figura nas páxinas 141 e 142 do libro *A planificación lingüística nos centros educativos*.

Aplicando a ponderación que alí se especifica, a fórmula para calcular o IG a partir dos catro índices que vimos de obter será a seguinte:

$$IG = \frac{I1 (0,1)+I2 (0,4)+I3 (0,3)+I4 (0,2)}{4}$$

En función do valor de IG, situaremos o contorno do noso centro nun destes cinco puntos:

- 1. Contorno castelanófono
- 2. Contorno con predominio do castelán
- 3. Contorno con similar presenza das dúas linguas
- 4. Contorno con predominio do galego
- 5. Contorno galegófono

Tanto os catro índices parciais como o indicador global darannos unha visión da realidade que nos será moi útil para planificar o camiño que debemos percorrer. Na planificación debemos propoñer pasos que afectan o conxunto do centro e cada clase en particular, aínda que logo, na aplicación concreta das medidas, teñamos que ter en conta necesariamente a realidade e os problemas individuais que se presenten.

Un traballo de análise como o que vimos de propoñer debe facerse previamente a calquera planificación. E, unha vez posta esta en marcha, debe revisarse cada ano, para sabermos se imos na boa dirección ou se debemos establecer medidas complementarias que nos permitan camiñar cara á consecución dos obxectivos marcados.

7. Modelo de cuestionario

O modelo de cuestionario onde se recolle de xeito sintético todo o que dixemos ata aquí, un modelo necesario para obter os catro índices que nos permitirán a definición do contorno sociolingüístico do centro, está recollido nas páxinas 143-150 do libro *A planificación lingüística nos centros educativos*.

2. Propostas de planificación lingüística escolar

Presentamos nesta epígrafe un conxunto de propostas planificadoras singularizadas e adaptadas aos distintos tipos de centros educativos galegos. Para definir unha tipoloxía de centros que nos permita agrupar a ampla variedade existente, a variable que tivemos en conta foi a das etapas educativas que se imparten: infantil, primaria e secundaria. Outras variables de interese, como é a presenza do galego no contorno do centro, decidimos integralas dentro de cada un dos tipos de centro que obtivemos.

A maiores, por entender que posúen algunhas características específicas que interesa considerar, decidimos singularizar tamén aqueles centros que imparten as tres etapas educativas, e obtivemos así dous novos tipos: os centros privados (concertados ou non) e os centros públicos integrados.

Obtivemos así estes cinco tipos de centros:

1. Centros públicos ou privados (concertados ou non) de educación infantil
 - a) Situados maioritariamente nas cidades ou na súa periferia.
 - b) Situados no ámbito rural, case sempre como escolas unitarias reconvertidas en aulas de educación infantil.
2. Centros públicos de educación infantil e primaria
 - a) Situados en concellos rurais ou en pequenas vilas.

- b) Situados nun ámbito urbano ou periurbano (neste caso, ademais da poboación escolar da zona, adoitan recoller tamén alumnado da cidade).
3. Centros públicos de educación secundaria
- a) Situados nun ámbito urbano ou periurbano, ou en vilas próximas a unha cidade.
 - b) Situados en concellos rurais ou en vilas relativamente lonxe dunha cidade.
4. Centros privados (concertados ou non) de educación infantil, primaria e secundaria
- Situados nun ámbito urbano ou nun ámbito rural próximo á cidade (o seu alumnado procede moi maioritariamente da cidade ou de vilas próximas).
5. Centros públicos integrados
- Situados sempre en contornos rurais, no núcleo de poboación cabeceira da bisbarra. Acollen o alumnado da zona.

2.1. Pautas para a planificación nun centro de educación infantil

2.1.1. Introducción

As nosas propostas buscan ser eficaces e adaptarse á realidade sociolingüística dos centros escolares de Galicia. Á hora de planificarmos, será imprescindible ter en conta o marco legal, e tamén o resultado obtido nos catro índices que nos serviron para definir o indicador global (IG), a síntese que caracteriza o contorno lingüístico do centro.

Volvemos insistir no carácter xenérico das pautas que presentamos. Achéganse á realidade todo o posible, mais somos conscientes de que cada centro é un mundo, coas súas especificidades, polo que as nosas propostas deben ser concretadas e adaptadas a unha realidade que si

coñecerá ben a comisión do centro que realice a planificación sociolingüística do centro.

2.1.2. O marco legal

En primeiro lugar, hai que ter en conta o marco legal que regula a utilización das linguas en educación infantil. A este respecto, o artigo 7 do Decreto 124/2007 indica que:

1. Na etapa de educación infantil o profesorado usará na clase a lingua materna predominante entre o alumnado, terá en conta a lingua do contorno e coidará de que o alumnado adquira, de forma oral e escrita, o coñecemento da outra lingua oficial de Galicia, dentro dos límites propios da correspondente etapa ou ciclo. No caso de contornos castelán falantes, a utilización nesta etapa da lingua galega como lingua de comunicación e ensinanza será, como mínimo, igual á da lingua castelá. Fomentarase a adquisición progresiva da lectura e da escritura en galego, no sentido de que este se converta no idioma base da aprendizaxe, de xeito que o alumnado obteña unha competencia que lle permita comunicarse normalmente en galego co alumnado e co profesorado.
2. A lingua materna predominante será determinada polo Claustro, de acordo cos criterios establecidos no proxecto lingüístico. Para o establecemento da lingua materna deberán terse en conta, entre outros, os datos achegados polo Mapa Sociolingüístico de Galicia, os datos estatísticos oficiais e a información achegada polos pais e nais.

Como ben se ve, o que se contempla é que os alumnos manteñan unha boa competencia na súa lingua familiar (L1) e que, progresivamente, adquiren unha competencia suficiente na outra lingua oficial (L2). Este obxectivo, malia ter a mesma formulación, concrétese de xeito moi distinto no alumnado galego falante e no castelán falante. Non podía ser doutro xeito, dado que son dúas realidades que esixen actuacións moi diferentes. No primeiro caso, á vista da experiencia destes últimos vinte

e cinco anos, haberá que facer fincapé no mantemento da lingua familiar, pois sabemos que a adquisición dunha boa competencia na L2 non presenta dificultade ningunha. No segundo caso, o que non presenta dificultade é o mantemento da lingua familiar, sendo o reto decisivo a adquisición da competencia na L2 e o seu uso nas actividades escolares (como sinala o actual decreto, «(...) no sentido de que este se converta no idioma base da aprendizaxe (...)» en cursos posteriores).

A adquisición de varias linguas nunca representa un problema, senón todo o contrario, é unha riqueza que, posteriormente, influirá de xeito favorable na adquisición doutras linguas. Os nenos e nenas non só poden aprender con facilidade dúas linguas, senón que as aprendizaxes que incorporan a unha delas as van transferindo dun xeito espontáneo á outra, de maneira que se dá unha frutífera interdependencia.

Débase salientar que esta vontade de converter o galego no idioma base da aprendizaxe é unha condición imprescindible para que o sistema educativo garanta a adquisición da competencia nas dúas linguas oficiais, pois é precisamente a competencia en galego a que precisa de actuacións específicas.

2.1.3. A importancia da lingua do contorno

O Decreto 124/2007 fai unha distinción importante entre as aulas cun contorno galego falante e aquelas outras cun contorno castelán falante. Sabemos que isto supón unha simplificación da realidade, que sempre é máis complexa e con moitas situacións intermedias, mais cremos que pode ser suficiente para trazar as grandes liñas da planificación. Neste sentido, a definición do indicador global (IG) e a utilización dos catro índices obtidos anteriormente serannos moi útiles para concretar en que punto nos atopamos dentro da escala que vai do IG = 1 (contorno castelán falante pleno) ao IG = 5 (contorno galego falante pleno).

Para o caso das aulas situadas en contornos galego falantes, o que se persegue é un dobre obxectivo:

- Que o alumnado manteña a competencia e o uso habitual do galego (a súa L1).
- Que consolide a competencia que xa ten de seu en castelán, a súa L2, pola presenza desta lingua no seu ámbito inmediato e, sobre todo, no ámbito social (desde a televisión aos libros infantís), que hoxe está maioritariamente en castelán e aparece asociado a funcións prestixiadas socialmente.

Por iso se insiste no obxectivo de afianzar a súa L1 (que na escola non perdan o galego que traen da casa) e consolidar paralelamente a competencia que xa posúen da L2 (unha consolidación moi doada de conseguir, dado que están garantidas as actitudes positivas cara a un idioma de alto prestixio social).

Para o caso das aulas situadas en contornos castelán falantes, o decreto propón o mesmo obxectivo (mantemento da súa L1 e adquisición da competencia na L2). Malia ser nominalmente iguais, conseguir estes obxectivos obrigaranos a seguir camiños diferentes. É lóxico, dadas as diferenzas da situación de partida:

- O coñecemento da lingua galega (para este alumnado, a L2) ao comezo da escolarización pode chegar a ser mínimo ou, incluso, inexistente, segundo o grao de presenza da lingua no seu ámbito familiar e social.
- O estímulo que este alumnado ten para aprender o galego é, en principio, baixo, dado que non o ven presente no seu ámbito e constatan a escasa valoración e utilidade que se lle outorga nel.

O mantemento da L1 non supón ningún esforzo en contextos así, dado que está reforzada pola familia e o ámbito social. O reto estará na adquisición da L2, o galego, non só polo seu maior ou menor descoñecemento, senón pola escasa motivación que pode ter para aprendelo.

A aula será o lugar idóneo para a adquisición desa motivación. O papel do profesorado é determinante nestes casos. Un profesorado que,

tanto se emprega unha ou outra lingua, debe ter unha boa competencia nas dúas (o que, traducido á realidade, quere dicir que resulta imprescindible que se saiba desenvolver ben en galego, pois que o saiba facer en castelán está asegurado en todos os casos). Se hai máis dunha profesora ou profesor traballando co mesmo alumnado, é esencial que, cando menos, unha parte deles empregue exclusivamente o galego como lingua da docencia, para que o alumnado teña referentes galegófonos e se sinta motivado a interactuar con esas persoas en galego.

2.1.4. Algunhas prácticas que cómpre evitar

A experiencia destes últimos vinte e cinco anos, así como os estudos realizados sobre os resultados prácticos obtidos desde a aprobación da Lei de normalización lingüística de 1983, permítennos ver con claridade algúns dos erros que impediron que na educación infantil se acadasen os obxectivos sinalados na lexislación. Velaquí algunhas das prácticas presentes en anos pasados e que deberían desaparecer;

- a) Nunha aula de alumnado galego falante ($I3 \geq 3$) non ten sentido decidir escolarizalos maioritariamente en castelán, co pretexto de que «o galego xa o saben». Unha práctica así conduce inevitablemente ao abandono (ou á ocultación) da súa L1 por parte do alumnado, ao que se lle reforza a conciencia de que debe relegala ao ámbito familiar.
- b) Nunha aula de alumnado castelán falante ($I3 < 3$) non ten sentido decidir non utilizar o galego na docencia co pretexto de que «non lles podo falar en galego porque non me entenden». Ademais de non ser certo, esta práctica non ten xustificación pedagóxica, dado que será precisamente a ese alumnado, que coñece menos o galego, a quen haberá que lle ensinar se se quere conseguir o obxectivo sinalado na lexislación.
- c) A utilización do galego só con carácter anecdótico (algunha canción, algún conto, algunhas actividades de contido etnográfico –magosto, Maios, etc.–, algunhas festas) axuda a reforzar a valoración subordinada da lingua, pois o alumnado interioriza a idea de

que se trata dunha lingua válida só para contextos ritualizados e folclóricos, pero non para as actividades da vida cotiá.

- d) En contextos castelán falantes ($I1$ e $I3 < 3$) non é rara a presenza de alumnos galego falantes que, como medida de defensa, deciden ocultar o seu idioma (como tamén saben o castelán, a súa L2, pasan a expresárense nel no ámbito escolar). Non ten sentido ignorar eses casos, ou mesmo reforzarlles a súa opción de abandono da L1. Ademais da ferida emocional que se lles fai a eses alumnos, pérdese a oportunidade de contar cuns referentes entre o alumnado que poderían ser moi útiles á hora de motivar a aprendizaxe do galego por parte do conxunto da clase.

2.1.5. Pautas para a planificación

2.1.5.1. De carácter xenérico

- a) Débese ter sempre presente que o obxectivo que se persegue é que o alumnado manteña a súa L1 e acade unha boa competencia na L2.

Este obxectivo ten matices diferentes, segundo sexa un contexto galego falante ou outro castelán falante. No primeiro caso, a dificultade maior virá da necesidade de que non perdan a súa L1. No segundo, a dificultade principal será que adquiran unha competencia suficiente na L2 e que non teñan prexuízos para a súa utilización.

Estas diferenzas explícanse pola distinta presenza social das linguas e pola súa desigual valoración, derivada dos prexuízos cara ao galego que cómpre superar.

- b) Dos catro índices que manexamos para coñecer a presenza das linguas no contorno do centro, o $I2$, referido ao profesorado, ten unha relevancia esencial. Se este $I2$ é inferior a 3, será moi difícil levar á realidade calquera planificación. Neste sentido, consideramos urxente a adopción de medidas de actualización e reciclaxe, dirixidas nunha dobre dirección:

- Que o profesorado adquira unha competencia comunicativa suficiente para poder desenvolver tamén en galego a súa actividade docente.
- Que o profesorado posúa os coñecementos necesarios para saber traballar nun contexto de ensino bilingüe.

O papel da Administración é relevante, e así se lle debe esixir, tal como se recolle no artigo 3 do Decreto 124/2007.

- c) En casos excepcionais, se hai unha única persoa a cargo da aula, esta deberá dominar con soltura as dúas linguas. O uso delas terá que ser diferente en función de que os contextos sexan castelán ou galego falantes, tal como se especifica máis adiante.
- d) A presenza das interferencias do galego no castelán, e viceversa, de aparición lóxica cando se está a traballar con dúas linguas, non se debe vivir como un problema, dado que estas interferencias son inherentes ao proceso de aprendizaxe. Pola contra, supoñen unha oportunidade magnífica para, a partir delas, reflexionar sobre as semellanzas e diferenzas entre os dous códigos e conseguir o asentamento de ambos os dous.
- e) É imprescindible manter informadas as familias do alumnado, tanto dos obxectivos que se perseguen como do que se está a facer na aula. Na aprendizaxe dunha lingua, sobre todo nestas primeiras idades, é fundamental a actitude que se teña cara a esa aprendizaxe por parte da familia, que inflúe grandemente sobre a actitude do alumno. Sobre todo en casos como o noso, onde o galego aínda padece unha serie de prexuízos sociais que o desvalorizan.
- f) A utilización de abondoso material didáctico, seleccionado en función da súa calidade, é moi relevante para acadar bos resultados. Será moi importante utilizar o galego nas actividades que impliquen o uso das tecnoloxías da información e da comunicación.
- g) A metodoloxía que se empregue na docencia xoga un papel esencial. Debe ser activa e motivadora, fomentando o interese do alumnado por se expresar e combatendo as connotacións negativas que socialmente se asocian ao galego.

h) É fundamental que a planificación contemple un seguimento periódico do camiño que se está a percorrer, para constatar se se camiña na boa dirección ou se urxe reconducir algunhas das pautas de actuación. Trátase dun seguimento baseado na observación da realidade, moi doado de facer por estar axustado á práctica lingüística cotiá.

Tamén se debe contemplar unha avaliación final, que convirá analizar tendo en conta a planificación do centro (ou centros) no/s que posteriormente continúe os seus estudos o alumnado.

2.1.5.2. Específicas para contornos galego falantes

a) Nun contorno galego falante ($IG \geq 3$), o emprego do galego de xeito habitual polo(s) docente(s) é o camiño que garante o obxectivo que se pretende. Así mesmo, haberá que comprobar periodicamente o grao de dominio do castelán por parte do alumnado, para corrixir os erros que se detecten.

b) Nesta etapa é esencial a dimensión oral da lingua, cuxa consolidación é necesaria para iniciar logo o proceso de lectoescritura. Por iso se lle debe prestar unha atención especial, desenvolvendo actividades variadas, tanto individuais como grupais.

Cumprirá, ademais, ter en conta os trazos propios da correspondente área dialectal, que nunca se deben corrixir. Paulatinamente ao proceso de lectoescritura, os nenos e nenas irán coñecendo a existencia das formas propias da variedade estándar.

c) Nun contorno galego falante, a existencia de alumnos que teñen como L1 o castelán non supón ningún problema para eles. Falan a lingua prestixiada socialmente e non hai perigo de que a abandonen. Tan só haberá que procurar que vaian adquirindo tamén unha boa competencia en galego e que a utilicen con normalidade.

d) A preparación para a lectoescritura –e, se é o caso, o inicio da súa aprendizaxe– debe realizarse en galego. Aproveitando a proximidade dos dous códigos e a transferencia que se produce nas aprendizaxes, os avances que se vaian producindo deben trasladarse tamén

ao castelán, máis nunca antes de que estean consolidados en lingua galega.

2.1.5.3. Específicas para contornos castelán falantes

- a) Nun contorno castelán falante ($IG < 3$), a práctica debe ser distinta. Se hai máis dun docente en contacto co alumnado, cando menos algúns deles deben ser falantes habituais do galego, e empregar esta lingua en todas as interaccións co alumnado, tanto formais coma informais. Isto levará a que os nenos e nenas identifiquen esa persoa co galego e se sintan estimulados a utilizalo con ela.
- b) Nesta etapa é esencial a dimensión oral da lingua, cuxa consolidación é necesaria, ademais, para iniciar logo o proceso de lectoescritura. Por iso se lle debe prestar unha atención especial, desenvolvendo actividades variadas, tanto individuais como grupais. Desde o comezo de curso, os nenos e nenas deben escoitar abundantes mensaxes orais en galego por parte do profesorado. Tal como indica o Decreto 124/2007 (artigo 7.1.), «no caso de contornos castelán falantes, a utilización nesta etapa da lingua galega como lingua de comunicación e ensinanza será, como mínimo, igual á da lingua castelá». A proposta máis acaída é que o profesorado empregue o galego en case todas as ocasións, sen forzar en ningún momento a lingua de expresión do alumnado. Aínda que este se exprese en castelán, recibir as mensaxes dos docentes en galego contribuirá a que interiorice o léxico e as estruturas da lingua, condición imprescindible para que logo poida utilizala con fluidez.
- c) Se as actividades relacionadas coa lectoescritura se comezan facendo en castelán, deben ir desenvolvéndose paralelamente en galego (só cun mínimo desfase temporal), facendo fincapé nas especificidades propias de cada unha das linguas (como tal, os fonemas que non son comúns, as variacións léxicas e morfolóxicas, etc.).
- d) Se neste contorno castelán falante existen algúns alumnos que, pola súa procedencia familiar, se expresan en galego, en vez de deixar que o perdan ou que o oculten, débese coidar con especial

atención que o manteñan. Non só porque así se cumpren os obxectivos sinalados, senón tamén porque eses alumnos poden serlle unha axuda moi útil ao profesorado á hora de realizar as actividades colectivas en galego.

- f) Débense valorar —e loar publicamente— os avances que os nenos e nenas castelán falantes vaian facendo na utilización do galego. Así mesmo, fomentárase a utilización do galego en actividades de carácter creativo (realización de contos, banda deseñada, funcións teatrais, blogs da clase, gravacións sonoras e audiovisuais).

2.2. Pautas para a planificación nun centro de educación infantil e primaria (CEIP)

2.2.1. Introducción

As pautas que presentamos, o mesmo que as dirixidas anteriormente aos centros de educación infantil, buscan ser eficaces e adaptarse á realidade dos centros escolares de Galicia, máis variada e complexa que a de calquera proposta teórica. Haberá que ter en conta o marco legal e tamén o noso punto de partida, plasmado nos catro índices que nos serviron para definir o indicador global (IG) do contorno lingüístico do centro.

Nestes centros coexisten as dúas etapas de infantil e primaria. Para as aulas de infantil consideramos que, no esencial, son válidas as pautas que vimos de desenvolver no punto anterior. A vantaxe dos CEIP virá do feito de poder considerar infantil e primaria como un todo, o que facilitará a planificación global.

Volvemos insistir no inevitable carácter xenérico das pautas que presentamos. Achéganse á realidade todo o posible, mais somos conscientes de que cada centro é un mundo, coas súas especificidades. As nosas propostas deberán ser concretadas e adaptadas a unha realidade que coñecerán ben as persoas que realicen a planificación sociolingüística do centro.

2.2.2. O marco legal

Para a etapa de educación infantil, véxase o que se sinalou nas páxinas 53-54.

Para a etapa de educación primaria, o artigo 8 do Decreto 124/207 establece que:

En toda a etapa da educación primaria garantirase o cumprimento do establecido para esta etapa no Plan xeral de normalización da lingua galega, aprobado polo Parlamento de Galicia o 21 de setembro de 2004, que se inclúe como anexo a este decreto. Impartiranse obrigatoriamente en galego as áreas de matemáticas, coñecemento do medio natural, social e cultural e educación para a cidadanía e dereitos humanos, garantindo a competencia lingüística propia do nivel nas dúas linguas oficiais da comunidade autónoma.

Esta esixencia de que o galego sexa a lingua da docencia polo menos na metade do tempo escolar vén dada polo obxectivo principal que se pretende conseguir ao finalizar a etapa: que o alumnado teña unha boa competencia nas dúas linguas oficiais.

As vías que se establezan na nosa planificación deben ter sempre este obxectivo final como guía. Isto leva aparelhada a necesidade de que os alumnos manteñan unha boa competencia na súa lingua familiar (L1) e que, progresivamente, consoliden tamén unha boa competencia na outra lingua oficial (L2).

De novo, volvemos atopar aquí a necesidade de camiños diferentes segundo o contorno sexa galego ou castelán falante. No primeiro caso, a dificultade principal terémola no mantemento da súa lingua familiar, pois a competencia na L2 non presenta dificultade ningunha, como ben nos indica a experiencia. No segundo caso, o mantemento da lingua familiar non precisa de atención especial, pois vén favorecido pola presenza e o prestixio do castelán na sociedade; o esforzo maior, neste caso,

radicará na adquisición da competencia na L2 e na extensión do seu uso nas actividades escolares. Algo que debe levarnos a ampliar de xeito significativo a utilización do galego máis alá dos mínimos sinalados no decreto.

Para analizar a importancia da lingua do contorno e as especificidades da etapa de educación primaria, véxanse as páxinas 164 e 165 do libro *A planificación lingüística nos centros educativos*.

2.2.3. Algunhas prácticas que cómpre evitar

A experiencia destes últimos vinte e cinco anos, así como os estudos realizados sobre os resultados prácticos obtidos desde a aprobación da Lei de normalización lingüística de 1983, permítenos ver con claridade algúns dos erros que impediron que en educación primaria se acadase o obxectivo de conseguir que, ao remate da etapa, o alumnado tivese unha boa competencia nas dúas linguas oficiais.

Entre estes erros, cremos importante salientar:

- a) Tomar como máximos os mínimos lexislados. O Decreto 124/2007 establece que «como mínimo, o cincuenta por cento da docencia sexa en galego». Mais, como sabemos, esa é a porcentaxe da cal nunca se pode baixar nun programa de ensino bilingüe se quere ser considerado de mantemento, aínda no caso de que todas as outras variables sexan óptimas. Por iso, sobre todo en contextos onde o predominio familiar e social do castelán sexa moi elevado, será necesario elevar esa porcentaxe nunha parte ou en todos os cursos, para conseguir que o alumnado adquira unha boa competencia nas dúas linguas. Os mínimos do decreto son, xa que logo, o chan a partir do cal debemos planificar.
- b) A presenza dun profesorado que non teña a competencia necesaria para desenvolverse con fluidez na docencia en galego, independentemente de cal sexa a súa lingua habitual. É moi difícil conse-

guir os obxectivos que se pretenden se o profesorado non posúe esa fluidez. As esixencias de formación, de ser necesarias, deben dirixirse nunha dobre dirección:

- Que o profesorado adquira unha competencia comunicativa suficiente para poder desenvolver tamén en galego a súa actividade docente.
- Que o profesorado posúa os coñecementos necesarios para saber traballar nun contexto de ensino bilingüe.

Por outra banda, cómpre lembrar que non se lles pode chamar «clases impartidas en galego», como ás veces se vén facendo, a aquelas nas que o profesorado se limita a utilizar esta lingua para seguir os contidos dun libro de texto e se ve obrigado a empregar un galego moi deficiente (ou, directamente, o castelán) para as explicacións complementarias que demande o alumnado.

- c) A ausencia dun profesorado galego falante que cumpra o papel de «modelos de referencia» para o alumnado. Sobre todo en contextos castelán falantes, é imprescindible que o alumnado teña, cando menos, algúns profesores que poidan cumprir esa función.
- d) A transmisión de prexuízos cara ao galego e o seu emprego na docencia, aínda que sexa dun xeito inconsciente. Un exemplo pode servirnos para ilustrar esta cuestión: cando ao iniciar a clase das materias que se imparten en galego se lles di aos nenos e nenas que «agora hai que falar en galego» ou algo semellante, estase a transmitir un prexuízo susceptible de xerar actitudes negativas cara ao galego.

2.2.4. Algunhas pautas para a planificación

2.2.4.1. De carácter xenérico

- a) Na definición do camiño que se vai percorrer en primaria, ten unha importancia moi grande o resultado final acadado en educación infantil. De aí que non se deban tratar como dúas etapas sen

relación entre si, senón que a súa planificación debe estar estreitamente vinculada.

- b) Ter sempre presente que o obxectivo que se persegue é que, ao remate da etapa, o alumnado desenvolva unha boa competencia na súa L1 e acade tamén unha boa competencia na L2. É dicir, o que se persegue é un programa de bilingüismo de carácter aditivo que lles permita aos alumnos e alumnas utilizar con fluidez calquera das dúas linguas.
- c) Como en educación infantil, debe prestarse unha atención prioritaria á adquisición dunha boa competencia oral, tanto na L1 como na L2 (sobre todo nos casos en que esta é o galego). Así mesmo, debe coidarse que as competencias ligadas á lectoescritura (que se completan e consolidan durante os dous anos do ciclo inicial) leven unha evolución paralela, pois sabemos que é moi doada a transferencia das aprendizaxes dun a outro código.
- d) É necesario manter informadas as familias do alumnado tanto dos obxectivos que se perseguen como do que se está a facer. A actitude (positiva ou negativa) e os prexuízos que se poidan dar no seo familiar inflúen significativamente sobre a actitude do alumno e a súa disposición a aprender.
- e) A presenza das interferencias lingüísticas, de aparición lóxica cando se está a traballar con dúas linguas, non se debe vivir como un problema, senón como unha oportunidade para, a partir delas, reflexionar sobre as semellanzas e diferenzas entre os dous códigos e asentir un e outro. Estas interferencias, se se traballan de xeito correcto, deben ir desaparecendo a medida que se avanza na escolaridade.
- f) A utilización de abondoso material didáctico, seleccionado en función da súa calidade, é relevante para acadar bos resultados. Tamén o é a utilización sistemática do galego en todas as actividades relacionadas coas tecnoloxías da información e da comunicación (páxina web do centro, blogs de clase ou da biblioteca, traballo escolar con ordenadores, práctica de videoconferencias con outros centros...).

- g) Debe asegurarse o emprego do galego nas actividades que se realizan no centro e non son estritamente escolares, como no caso das actividades extraescolares e no caso do comedor.
- h) Deben aproveitarse todas as posibilidades que se nos presenten na relación coa sociedade do contorno: excursións, visitas, saídas, charlas, relacións cos medios de comunicación, etc., pois son unha oportunidade para o emprego da lingua e para que se comprobe a súa validez plena para as actividades da vida diaria.
- i) É fundamental que a planificación contemple un seguimento periódico do camiño que se está a percorrer, para constatar se se vai na boa dirección ou, se é preciso, reconducir algunhas das pautas de actuación. Trátase dun seguimento baseado na observación da realidade e na realización de sinxelas probas.

Dentro deste seguimento, debe contemplarse unha avaliación ao final de cada curso e de cada ciclo. Delas obteremos a información necesaria para saber se a planificación é axeitada ou cómpre modificala.

2.2.4.2. Específicas para contornos galego falantes

- a) En contextos galego falantes ($I2$ e $I3 \geq 3$), o reto maior está na necesidade de que os alumnos consoliden unha competencia plena na súa L1 e non abandonen o seu uso, sobre todo na práctica oral. Este posible abandono está moi ligado á presenza de prexuízos, tanto no seu ámbito inmediato como no ámbito social. A adquisición dunha boa competencia oral na L2 (o castelán, nestes contextos) está moi favorecida pola amplísima presenza social e pola actitude positiva cara á súa aprendizaxe.
- b) Nos primeiros anos da etapa, sobre todo, debe manterse o emprego da lingua galega na totalidade ou nunha alta porcentaxe das actividades escolares, pois son cursos decisivos para a consolidación da súa L1. A lectoescritura debe facerse de xeito sistemático en galego.

En canto á L2, debe coidarse que, sobre todo na lectoescritura, se vaian transferindo, cun curto desfase temporal, as aprendizaxes que se fagan na L1. A competencia oral, debido á forte presenza do castelán na sociedade e nos medios de comunicación, precisará tan só dos reforzos derivados da presenza de interferencias que se deben corrixir.

- c) A medida que se desenvolve a etapa, pode irse variando a porcentaxe de utilización da L1, sobre todo se se constata que a competencia en castelán precisa dalgún reforzo específico. Con todo, cumprirá ter sempre presente que o perigo principal vén polo posible abandono do galego, coa conseguinte perda de competencia. O dominio do castelán, como reiteramos antes, non debe presentar ningunha dificultade. É dicir, deben de ser os resultados que vaíamos obtendo os que definan a maior ou menor presenza de cada unha das linguas.
- d) Aínda que estamos tratando a aula como un todo, o habitual é que se dean perfís lingüísticos distintos entre o alumnado. Neste contexto galego falante, os alumnos que sexan castelán falantes non van ter ningún problema en manter a súa L1, como se constata na práctica. O que haberá que coidar con eles é o fomento de actitudes positivas cara á aprendizaxe do galego e cara ao seu uso, sobre todo oral.

2.2.4.3. Específicas para contornos castelán falantes

- a) Nestes ámbitos castelán falantes ($I2$ e $I3 < 3$), a dificultade principal será que os alumnos e alumnas adquiran unha boa competencia na L2 (o galego, neste caso), con especial atención á oralidade, e que non teñan prexuízos para a súa utilización.

Este é o reto maior que debemos enfrontar, dada a ampla porcentaxe de fracaso que se constata ao longo dos anos que levamos de presenza do galego no sistema educativo. As causas deste fracaso, no que se refire ao ensino (pois hai outras causas non relacionadas con el, como a escaseza de ámbitos de uso na vida social, intensi-

ficada polo prexuízo de que aos nenos e nenas se lles debe falar en castelán), teñen que ver coa ausencia dunha práctica oral planificada na clase, coa escaseza de ámbitos de uso no centro e cos prexuízos lingüísticos.

- b) Tamén terá moita importancia a capacitación do profesorado e as súas actitudes. Semella moi difícil acadar os obxectivos que sinala o decreto se non se conta cun profesorado que, calquera que sexa a súa L1, teña unha boa competencia en galego e estea libre de prexuízos cara á súa utilización no ensino.
- c) A vía máis recomendable é comezar a escolarización cunha ampla porcentaxe de emprego do galego, como camiño para adquirir canto antes as competencias básicas. No caso da lectoescritura, é moi doada a transferencia de aprendizaxes dun a outro código, polo que se debe facilitar esa transferencia cunha aprendizaxe paralela, aínda que haxa unha pequena diferenza temporal.

Como sabemos, isto non fará perigar en ningún momento a súa competencia na L1, asegurada pola súa presenza case única nos contextos familiar e social. Deste xeito, o contexto escolar será o que o alumno teña para a aprendizaxe da que para el será a L2. Como as linguas só se aprenden se se utilizan, o emprego do galego na aula será a vía idónea para que poida adquirir a competencia nesa L2.

- d) A outra vía alternativa pasa por comezar nos primeiros niveis polos mínimos marcados no decreto e ir aumentándoos progresivamente, a medida que se avanza nos cursos.

Se se escolle esta vía, haberá que evitar que a competencia en galego sexa deficiente ou que se adquira só na lectura e na escritura, mais non na práctica oral. Este camiño, percorrido xa no pasado, conduce a resultados contrarios aos que se pretenden, pois non aseguran unha competencia oral en galego e reforzan os prexuízos cara ao seu emprego.

2.3. Pautas para a planificación nun centro de educación secundaria

2.3.1. Introducción

Estas pautas que propoñemos para educación secundaria buscan ser eficaces e adaptarse á realidade dos centros de secundaria de Galicia, máis variada e complexa que a de calquera análise teórica. Ademais das achegas científicas, para a súa elaboración tivemos en conta esta realidade, así como o marco legal sobre a utilización das linguas no ensino, especialmente o que se sinala no decreto de 2007.

Na actualidade, a educación secundaria integra dúas etapas moi distintas. Por unha banda, temos a educación secundaria obrigatoria (ESO) e, por outra, a secundaria postobrigatoria, que comprende o bacharelato e a formación profesional, coa súa ampla variedade de ciclos formativos.

A tipoloxía dos centros de secundaria é moi variada. A gran maioría teñen en común o feito de impartiren a ESO, a etapa obrigatoria, e isto vai ser moi relevante á hora da planificación, pois será nesta etapa na que nos centraremos especialmente, por ser a única pola que pasa a totalidade do alumnado. E tamén porque a postobrigatoria, se se fixo ben todo o anterior, non debería de presentar ningún problema especial.

2.3.2. O marco legal

Esta diversidade de etapas dentro da educación secundaria ten a súa correspondencia no Decreto 124/2007, que regula a utilización das dúas linguas oficiais no sistema educativo. Nel distínguese claramente entre a secundaria obrigatoria (ESO) e a postobrigatoria. Á primeira dedícaselle o artigo 8:

1. Na educación secundaria obrigatoria impartiranse en galego as seguintes materias: ciencias da natureza, ciencias sociais, xeografía

e historia, matemáticas e educación para a cidadanía. Cando a materia de ciencias da natureza se desdobre en bioloxía e xeoloxía por un lado, e física e química por outro, ambas as dúas materias se impartirán en galego.

2. Ademais das materias establecidas na epígrafe anterior, o Claustro completará o número de materias, excluída a materia que a Lei orgánica de educación determina de carácter voluntario para o alumnado, que garantan o cumprimento do establecido para esta etapa no Plan xeral de normalización da lingua galega, aprobado polo Parlamento de Galicia o 21 de setembro de 2004, que se inclúe como anexo a este decreto.
3. A educación secundaria obrigatoria proporcionarlle a todo o alumnado unha boa competencia nas dúas linguas oficiais que repercuta de forma positiva no seu uso.

No que se refire ao ensino postobrigatorio, nin o bacharelato nin a formación profesional teñen un regulamento tan específico coma o da ESO. No caso do bacharelato, o artigo 10 establece o seguinte:

No bacharelato, o alumnado recibirá, polo menos, o cincuenta por cento da súa docencia en galego, nos termos establecidos para esta etapa no Plan xeral de normalización da lingua galega, aprobado polo Parlamento de Galicia o 21 de setembro de 2004, que se inclúe como anexo a este decreto, para alcanzar a competencia lingüística propia do nivel en ambas as dúas linguas.

Para a formación profesional, o artigo 11 di:

Na formación profesional específica, nas ensinanzas artísticas e nas deportivas, de grao medio ou superior, impartiranse en galego os módulos atribuídos á especialidade de formación e orientación laboral e os módulos profesionais que decida a Dirección, oídos os departamentos correspondentes, que deberán supoñer o cumprimento do establecido para esta etapa no Plan xeral de normaliza-

ción da lingua galega, aprobado polo Parlamento de Galicia o 21 de setembro de 2004, que se inclúe como anexo a este decreto, para alcanzar a competencia lingüística propia do nivel en ambas as dúas linguas.

En todos os módulos garantirá que o alumnado coñeza o vocabulario específico en lingua galega.

Como ben se ve, a atención fíxase especialmente nos anos da ESO, por seren os últimos do ensino obrigatorio. O obxectivo de conseguir que ao final da etapa o alumnado teña unha boa competencia nas dúas linguas oficiais recóllese de xeito explícito no artigo 8.3. Dáse por sentado que, independentemente das capacidades e dos resultados académicos individuais, a competencia en castelán está garantida pola súa amplísima presenza social; a que nos debe preocupar é a que, á vista da experiencia destes últimos anos, non se está a acadar por un significativo sector do alumnado: unha boa competencia en lingua galega. De aí a esixencia de que o galego sexa a lingua da docencia, polo menos, na metade do tempo escolar.

A nosa proposta de planificación moverase dentro das pautas que sinala o decreto, tendo sempre como guía o obxectivo final de acadar unha boa competencia nas dúas linguas oficiais, «unha competencia que repercuta de forma positiva no seu uso», por dicilo coas palabras do decreto. Nesta etapa, a diferenza do que ocorría en primaria, contamos coa vantaxe de que o alumnado que se escolariza na ESO debe traer xa unha boa competencia na súa lingua familiar (L1) e tamén na outra lingua oficial (L2). Algo que ocorrerá con bastante seguridade no alumnado que teña como L1 o galego, pero que pode estar só parcialmente conseguido no alumnado que teña como L1 o castelán, sobre todo nos primeiros anos de aplicación do decreto, que debemos de considerar como de transición.

A ESO é, xa que logo, a última oportunidade que ten o sistema educativo para consolidar esa dobre competencia. De novo volveremos atopar a necesidade de emprender camiños diferentes segundo o contorno

sexa galego ou castelán falante. En contornos galego falantes, a dificultade principal seguirá estando no mantemento da lingua familiar do alumnado, pois a competencia na L2 non presenta dificultade ningunha, como ben nos indica a experiencia acumulada nestes anos.

En contornos castelán falantes, o mantemento da lingua familiar do alumnado non precisará de atención especial, pois verase favorecido pola presenza e prestixio do castelán na sociedade; o esforzo maior, neste caso, radicará na consolidación da competencia na L2 e na extensión do seu uso nas actividades escolares. Unha proposta que debe levarnos a ampliar a utilización do galego máis alá dos mínimos sinalados no decreto.

Para analizar a importancia da lingua do contorno e as especificidades da etapa de educación secundaria, véxanse as páxinas 175 e 176 do libro *A planificación lingüística nos centros educativos*.

2.3.3. Algunhas prácticas que cómpre evitar

A experiencia destes últimos vinte e cinco anos, así como os estudos realizados sobre os resultados prácticos obtidos desde a aprobación da Lei de normalización lingüística, permítenos ver algunhas das causas que impediron que en educación secundaria se acadase o obxectivo de conseguir que, ao remate da etapa, o alumnado tivese unha boa competencia nas dúas linguas oficiais. Entre estas causas, cremos importante salientar:

- a) O incumprimento na docencia naquelas áreas que, como mínimo, se deben impartir en galego. Durante todos estes anos, un número moi significativo de centros privaron o alumnado do seu dereito legal a recibir a docencia en galego, unha condición indispensable para que poidan adquirir a competencia bilingüe que sinala a lexislación.
- b) Tomar como máximos os mínimos lexislados. O Decreto 124/2007 establece para a secundaria obrigatoria (artigo 9.2), des-

pois de indicar as materias que se impartirán en galego, que «(...) o Claustro completará o número de materias (...) que garantan o cumprimento do establecido para esta etapa no Plan xeral de normalización da lingua galega(...)». Iso significa que o resultado será un mínimo do cincuenta por cento de docencia en galego. Como ben sabemos, esa é a porcentaxe da cal non se pode baixar nun programa de ensino bilingüe se quere ser considerado de mantemento, aínda no caso de que todas as outras variables sexan óptimas. Por iso, sobre todo en contextos onde o predominio familiar e social do castelán sexa moi elevado, será necesario elevar esa porcentaxe nunha parte dos cursos (ou en todos), para conseguir que, ao final, o alumnado adquira unha boa competencia nas dúas linguas. Os mínimos do decreto son, xa que logo, o chan a partir do cal debemos planificar; nunca poderemos tomalos como o teito que nos impide ir máis alá.

- c) A transmisión de prexuízos cara ao galego e o seu emprego na docencia, aínda que sexa dun xeito inconsciente. Dáse esa transmisión cando non se imparten en galego as materias que, como mínimo, deben darse; dalgún modo, estase a transmitir a idea de que esta lingua non é apta para o coñecemento desas materias.

Tamén se transmiten prexuízos cando se vive (desde a Dirección ou desde o profesorado) a presenza do galego como unha imposición explícita, esquecendo que o noso é un sistema educativo bilingüe e que esa pretendida «imposición» forma parte do núcleo esencial do noso sistema.

- d) Tamén deberían desaparecer as clases impartidas «en galego» dun xeito limitado; ou sexa, aquelas nas que o profesorado se limita a utilizar esta lingua para seguir os contidos dun libro de texto e se ve obrigado a empregar un galego moi deficiente (ou, directamente, o castelán) para as explicacións complementarias que demande o alumnado. Non é preciso insistir na visión negativa da lingua que unha práctica así lle transmite ao alumnado.
- e) A escasa atención prestada á oralidade. Estase a dar o paradoxo de que existe un sector do alumnado que remata esta etapa cunha

aceptable competencia na lectura e na escrita, pero que presenta serias deficiencias na práctica oral, o que couda de xeito drástico o seu uso espontáneo en contextos informais. Este aspecto debería ser de doada corrección, pois só implica un cambio na metodoloxía didáctica do profesorado.

2.3.4. Algunhas pautas para a planificación

2.3.4.1. De carácter xenérico

- a) Cómpre ter en conta que os centros de educación secundaria adoitan estar situados en contextos urbanos, pois a maior parte deles están nas cidades ou en vilas grandes que son cabeceiras de comarca. Este factor, unido ao da idade do alumnado, fai que teñamos que considerar algunhas cuestións específicas.

A principal é o feito de que, hoxe por hoxe, a lingua maioritaria dos nosos adolescentes é o castelán, polo menos nos seus usos sociais, independentemente de cal sexa a súa lingua familiar. É necesario sermos conscientes das causas que motivan este feito, en parte derivadas do sistema educativo, en parte derivadas da situación sociolingüística de Galicia. Entre elas, parécennos destacables:

- A asociación do castelán cos ámbitos urbanos, debido á persistente presenza do prexuízo que asocia o galego co mundo rural.
- A escaseza de modelos sociais de referencia en galego para o alumnado (músicos, deportistas, líderes de opinión, etc.). Unha escaseza que non se debe á súa inexistencia, senón, en boa medida, ao papel que xogan os medios de comunicación, coa selección parcial que nos ofrecen da realidade.
- As eivas na galeguización do sistema educativo, sobre todo en secundaria. Os centros, en moitos casos, non son un ecosistema favorable á presenza do galego. É evidente que os centros educativos non poden cambiar os usos sociais das linguas, pero si deben cumprir coa parte que a lexislación lles demanda: que o

alumnado adquira unha boa competencia e que non teña prexuízos cara á utilización do galego.

- b) Débese ter sempre presente o obxectivo que se persegue, sobre todo na ESO: que ao remate da etapa o alumnado desenvolva unha boa competencia na súa L1 e acade tamén unha boa competencia na L2. Este é o resultado agardable nun programa de bilingüismo aditivo que permita utilizar con competencia e fluidez calquera das dúas linguas na súa vida social. Este obxectivo leva aparelado o de conseguir que desaparezan os prexuízos e actitudes negativas cara á utilización do galego, pois sabemos que é neste punto onde hai máis fallos.
- c) É moi importante ter en conta cal será o punto de partida do noso alumnado tras cursar primaria. Nunha situación ideal, a competencia nas dúas linguas deberá ser boa e corresponder ao nivel de idade propio da etapa. Como as medidas que define o Decreto 124/2007 tardarán algúns cursos en facerse efectivas, é previsible que teñamos que vivir unha etapa de transición nos tres ou catro cursos posteriores á posta en práctica do decreto, durante os cales quizais o alumnado chegue cunha competencia menor en lingua galega. De ser así, habería que arbitrar medidas de reforzo para corrixir canto antes esta situación.
- d) Debe definirse con claridade que materias serán as que se impartirán en galego (tanto na ESO como no bacharelato ou na formación profesional), xa que algunhas veñen marcadas polo Decreto 124/2007, pero outras non. Neste punto, o papel do profesorado adquire unha dimensión moi relevante. É imprescindible que a planificación lingüística se asuma por parte do Claustro e do Equipo Directivo, pois de non ser así está condenada ao fracaso (e, cómpre lembralo, o centro situarase fóra da lei).
- e) É importante manter informadas as familias do alumnado tanto dos obxectivos que se perseguen como do que se está a facer. A actitude (positiva ou negativa) e os prexuízos que se poidan dar no seo familiar inflúen significativamente (cando menos nos primeiros anos da etapa) sobre a actitude do alumno e a súa disposición a aprender.

- f) A utilización de abondoso material didáctico, seleccionado en función da súa calidade, é relevante para acadar bos resultados. Tamén o é a utilización sistemática do galego en todas as actividades relacionadas coas tecnoloxías da información e da comunicación (páxina web do centro, blogs de clase ou da biblioteca, traballo escolar con ordenadores, práctica de videoconferencias con outros centros, etc.).
- g) Debe asegurarse o emprego do galego nas actividades que se realizan no centro e non son estritamente escolares, como no caso das actividades extraescolares (competicións deportivas, actividades musicais e teatrais, revista escolar, etc.).
- h) Deben aproveitarse todas as oportunidades que se nos presenten na relación coa sociedade do contorno: excursións, visitas, saídas, charlas, relacións cos medios de comunicación, etc., pois son moi útiles para o emprego vivo da lingua galega e para que se comprobe a súa validez plena para as actividades da vida diaria.
- i) É fundamental que a planificación contemple un seguimento periódico do camiño que se está a percorrer, para constatar se se vai na boa dirección ou se é preciso reconducir algunhas das pautas de actuación, sobre todo durante os anos da ESO.

Dentro deste seguimento, debe contemplarse unha avaliación ao final de cada curso. Dela obteremos a información necesaria para saber se a planificación que levamos é axeitada ou cómpre modificala.

2.3.4.2. Específicas para contornos galego falantes

- a) En contornos galego falantes ($I2$ e $I3 \geq 3$), o reto maior segue a ser que os alumnos consoliden unha competencia plena na súa L1 e non abandonen o seu uso, sobre todo no plano oral. Tal como se apuntou na epígrafe 2.3.6.1, nesta etapa de secundaria este obxectivo adquire unha relevancia maior, pois precísase contrarrestar a presión social en contra.

A adquisición dunha boa competencia na L2 (o castelán, nestes contextos) está moi favorecida pola amplísima presenza social e pola actitude positiva cara á súa aprendizaxe.

- b) Sobre todo nos cursos da ESO, debe manterse unha porcentaxe de utilización do galego na docencia superior aos mínimos que indica o decreto, como vía para consolidar a competencia plena na súa L1. En canto á L2, coidarase que sigan a ter unha boa competencia nela e prestaráselles atención especial ás interferencias que se puidesen producir, pois a esta idade xa deben distinguir con precisión os códigos das dúas linguas.
- c) O traballo arredor das actitudes e prexuízos cobra unha importancia relevante, pois na adolescencia poden converterse no obstáculo principal para que a competencia na súa L1 se traduza ou non nunha utilización práctica.

2.3.4.3. Específicas para contornos castelán falantes

- a) Nestes ámbitos castelán falantes ($I2$ e $I3 < 3$), o reto principal segue a ser que os alumnos e alumnas adquiran unha boa competencia na L2 (o galego, neste caso), con especial atención á oralidade, e que non teñan prexuízos para a súa utilización. Este é o reto maior, dada a porcentaxe de fracasos que se constata ao longo dos anos que levamos de presenza do galego no ensino. As causas deste fracaso, no ámbito educativo, teñen que ver con factores como a utilización anecdótica do galego como lingua vehicular, a ausencia dunha práctica oral planificada nas clases, a inexistencia de ámbitos de uso no centro e a presenza dos prexuízos lingüísticos.
- b) Tamén terá moita importancia a capacitación do profesorado e as súas actitudes verbo da lingua. Semella imposible acadar os obxectivos que sinala o decreto se non se conta cun profesorado que, calquera que sexa a súa L1, teña unha boa competencia en galego e estea libre de prexuízos cara á súa utilización no ensino.

- c) En centros con este perfil maioritariamente castelán falante, a vía máis recomendable é planificar nos primeiros cursos unha porcentaxe de emprego do galego superior aos mínimos marcados polo decreto, como camiño para consolidar canto antes as competencias básicas. Como ben sabemos, isto non fará perigar en ningún momento a súa competencia na L1, asegurada pola súa presenza case única nos contextos familiar e, sobre todo, social, tan importante nestas idades. Como as linguas só se aprenden se se utilizan, o emprego do galego na aula amósase como a vía idónea para que o alumnado poida adquirir a competencia nesa L2.
- d) A outra vía pasa por comezar nos primeiros niveis polos mínimos marcados polo Decreto 124/2007 e ir aumentándoos progresivamente, a medida que se avanza nos cursos. Se se escolle esta vía, haberá que evitar que a competencia en galego sexa deficiente ou que se adquira só nos usos escritos, mais non na práctica oral. Este abandono dos usos orais, percorrido xa en anos pasados, conduce a resultados contrarios aos que se pretenden, pois non asegura unha competencia oral en galego e reforza os prexuízos cara ao seu emprego.
- e) En calquera caso, é fundamental fomentar no alumnado actitudes positivas cara ao uso do galego. Como sabemos, as actitudes negativas e os prexuízos poden converterse na adolescencia no obstáculo principal para que a competencia na L2 se traduza ou non nunha utilización práctica.

2.3.5. Pautas para a secundaria postobrigatoria

Todo o que vimos de sinalar anteriormente é válido tamén para os anos da secundaria postobrigatoria (bacharelato, formación profesional e ensinanzas artísticas e deportivas). Con todo, cómpre sinalar que esta etapa non debería de presentar problemas de ningún tipo, dado que, se durante os cursos da ESO se seguiu unha planificación axeitada, os mozos e mozas que se integran nela xa deben posuír unha boa compe-

tencia nas dúas linguas oficiais. De non suceder así, significaría que algunhas pezas da planificación da ESO están a fracasar, polo que sería imprescindible revisalas.

É previsible que, desde a posta en marcha das medidas sinaladas no decreto, haxa unha fase de transición de dous ou tres cursos durante a cal non teñamos garantías de que o alumnado comeza esta etapa cunha boa competencia nas dúas linguas, sobre todo se o galego ocupou no centro unha posición subordinada.

En centros que tiveron unha práctica deste tipo, ademais dos cambios que se introduzan na ESO, haberá que lles prestar tamén unha atención especial aos cursos de bacharelato ou formación profesional, buscando corrixir neles as carencias que se constaten ao comezo. Nestes casos, resulta imprescindible:

- A reciclaxe e a posta ao día do profesorado tanto nos aspectos referidos á competencia xeral na lingua como á competencia específica nos aspectos lingüísticos da materia que impartan.
- A utilización do galego como lingua da docencia nunha porcentaxe significativamente superior ao mínimo do 50% que sinala o decreto, como vía para a adquisición rápida dunha boa competencia.
- Explicación ao alumnado (e ás familias) das razóns educativas que nos levan á posta en práctica da medida anterior.

En contextos castelán falantes, ademais destas tres medidas, haberá que traballar especialmente a adquisición dunha boa competencia oral en galego, pois a experiencia demóstranos que é a que presenta un déficit maior. Convén lembrar que a competencia oral en castelán, tamén en contextos galego falantes, non precisa dunha atención especial, dada a súa presenza masiva nos ámbitos ligados á mocidade (sobre todo, a través dos medios de comunicación). A competencia escrita, porén, si pode precisala nos aspectos léxicos e ortográficos, porque outros máis básicos (a capacidade de crear textos dotados de coherencia e cohesión, principalmente) son comúns ás dúas linguas.

Finalmente, insistimos na necesidade de abordar dun xeito decidido o traballo orientado á superación das actitudes negativas e dos prexuízos sobre a lingua galega e a súa utilización nos distintos ámbitos sociais. Aínda que é certo que o sistema educativo ten que centrarse especialmente na adquisición de competencias, non o é menos que tamén debe fomentar a utilización práctica da lingua menos favorecida socialmente. E isto en calquera contexto, aínda que cobra unha importancia maior nos castelán falantes, dada a menor presenza de ámbitos de uso para o galego.

2.4. Pautas para a planificación nun centro privado (concertado ou non) de educación infantil, primaria e secundaria

2.4.1. Características específicas dos centros concertados e privados

Dentro da tipoloxía de centros que definimos ao comezo deste capítulo, incluímos nun punto específico os centros privados, concertados ou non, por entender que posúen algunhas características propias que condicionan a planificación lingüística que se faga neles.

Non faremos unha planificación específica para este tipo de centros, por entender que as pautas para definila xa están contempladas nas que propuxemos nos puntos anteriores para os centros de infantil, primaria e secundaria. As grandes liñas desa planificación non cambian porque o centro sexa público ou privado concertado. Tan só haberá que introducir nelas os matices que veñan dados polas características específicas que sinalamos.

- a) Os centros concertados e privados adoitan ter nun mesmo espazo físico as tres etapas educativas: infantil, primaria e secundaria (en ocasións, só a secundaria obrigatoria, a ESO). É dicir, o alumnado realiza todo o traxecto educativo non universitario no mesmo centro. Isto facilita en gran medida a realización dunha planificación efectiva, pois permite detectar as dificultades que poidan xurdir no proceso e adoptar as medidas correctoras que se precisen. Estes centros, ademais, adoitan ter unha dirección centralizada que faci-

lita a planificación lingüística do conxunto e o grao de cumprimento das pautas que se marquen.

b) A práctica totalidade dos centros concertados e privados están situados en ámbitos urbanos (cidades e vilas grandes). Os que están situados na periferia das cidades só o están espacialmente, pois o alumnado, na súa gran maioría, procede das cidades e vilas próximas. Isto outórgalle ao alumnado un perfil máis uniforme que o dos centros públicos, uniformidade que se ve reforzada pola característica seguinte.

c) A procedencia social do alumnado é bastante uniforme dentro de cada centro. En xeral, hai un predominio de familias de clase media e media-alta. Familias que, polas caracterización sociolingüística da nosa sociedade nas últimas décadas, en bastantes casos adoitan ter o castelán como lingua familiar.

Tamén ten relevancia o feito de que nos sectores sociais dos que procede o alumnado persistan prexuízos ou actitudes negativas cara ao proceso de normalización da lingua galega, especialmente no ámbito educativo. Parécenos un punto especialmente significativo, pois, de darse o caso, esixirá un traballo planificado nesta dirección, tanto coas familias como co alumnado.

e) A historia lingüística do centro ao longo dos últimos vinte e cinco anos cobra unha relevancia especial. Por diversas circunstancias (desde a procedencia social do alumnado ata as decisións educativas tomadas polas persoas ou institucións responsables do centro), a percepción social maioritaria é que os centros deste tipo se distinguiron por un menor grao de implicación no proceso de normalización lingüística no ensino.

Esta percepción ten excepcións moi significativas pois, en certos casos, foron precisamente algúns destes centros os que se implicaron de xeito decidido na normalización da lingua galega no ámbito educativo. O exemplo máis salientable pode ser o dos centros integrados en Ferega (Federación de Centros Religiosos de Galicia), que veñen realizando nos últimos anos un significativo traballo colectivo a prol do uso normalizado do galego.

2.4.2. A planificación nos centros concertados e privados

Estes centros terán, con moita probabilidade, o indicador global (IG) inferior a 3, polo que haberá que seguir as pautas que marcamos para contornos castelán falantes.

O anterior ten como consecuencia, falando das liñas xerais, que nestes centros haberá que prestar unha atención prioritaria a que o alumnado acade unha boa competencia en lingua galega, con especial atención ás capacidades orais. Unha atención que nos debe levar a incrementar de xeito significativo a utilización do galego como lingua da docencia, máis alá dos mínimos que sinala o decreto.

Por outra banda, os centros deste tipo precisan adoptar as medidas que os convertan en ecosistemas favorables ao medre do galego, como vía para contrarrestar os prexuízos e actitudes negativas relacionados coa lingua que se puidesen dar entre o alumnado. É dicir, deben facilitar a creación de contextos onde ese alumnado se sinta estimulado a empregar o galego, ao comprobar que é útil para a comunicación. E deben estender ese traballo ao resto da comunidade educativa (as familias, en primeiro lugar), para que colaboren na consecución dos obxectivos sinalados no marco legal.

2.5. Pautas para a planificación nun centro público integrado

2.5.1. Características específicas dos centros públicos integrados

Dentro da tipoloxía de centros que definimos ao comezo deste capítulo, incluímos nun punto específico os centros públicos integrados, por entender que posúen algunhas características propias que condicionan a planificación lingüística que se faga neles.

Non faremos unha planificación específica para este tipo de centros, por entender que as pautas para definila xa están contempladas nas que propuxemos nos puntos anteriores para os centros de infantil, primaria e secundaria. As grandes liñas desa planificación non cambian, tan só

haberá que introducir nelas os matices que veñan dados polas características que sinalamos.

- a) Os centros públicos integrados (CPI) caracterízanse por integrar nun mesmo espazo físico tres etapas educativas: infantil, primaria e secundaria obrigatoria (ESO). Isto facilita en gran medida a realización dunha planificación efectiva, pois permite detectar as dificultades que poidan xurdir ao longo do proceso e adoptar as medidas correctoras que se precisen.
- b) Estes CPI están situados sempre nun contexto rural, pois naceron precisamente para cubrir as necesidades educativas en bisbarras que non tiñan unha vila grande que servise de centro. Adoitan estar situados no núcleo de poboación máis significativo e recollen o alumnado de toda a bisbarra. Isto outórgalle a este alumnado un perfil bastante uniforme desde unha perspectiva sociocultural e lingüística.
- c) Case todo o alumnado procede de familias que, polas caracterización sociolingüística da nosa sociedade, adoitan ter o galego como lingua familiar. Esta lingua está tamén moi presente no contexto social da bisbarra, en aberto contraste co que ocorre en ámbitos urbanos.

2.5.2. A planificación nos centros públicos integrados

Estes centros terán, con toda probabilidade, o indicador global (IG) superior a 3, polo que haberá que seguir as pautas que marcamos para contornos galego falantes.

O anterior ten como consecuencia, en relación coas liñas xerais que se deben seguir, que nestes centros haberá que prestar unha atención prioritaria a que o alumnado manteña e consolide a súa competencia en galego, ao tempo que acada tamén unha boa competencia en castelán. A práctica educativa dos últimos anos permítenos constatar que esta adquisición da competencia en castelán non supón dificultade ningu-

nha pola presenza relevante que ten na sociedade e no contorno vivido do alumnado. Ao que haberá que lle prestar atención é á consolidación da competencia en galego o ao mantemento do seu uso, pois os prexuízos sociais operan en dirección contraria, sobre todo na idade adolescente. Unha situación que nos debe levar a unha utilización moi ampla do galego como lingua da docencia, sobre todo nos anos de infantil e primaria.

3. A dinamización lingüística nos centros educativos

A dinamización lingüística nun centro educativo consiste no desenvolvemento dun conxunto estruturado de actividades que ten como obxectivo crear as condicións que aseguren a posta en marcha e mais o funcionamento da planificación lingüística educativa.

Na lexislación que regula o noso modelo educativo defínese con claridade o obxectivo final que debemos acadar: conseguir que o alumnado, independentemente de cal sexa a súa lingua familiar, acade unha boa competencia nas dúas linguas oficiais.

No Decreto 124/2007 enúncianse unhas liñas básicas comúns, que son os mínimos sinalados, e déixase en mans de cada centro educativo a definición do camiño que seguirán para, desde o punto de partida que é a súa realidade actual, chegar ao obxectivo final común. Ese camiño é a planificación lingüística. Coa dinamización lingüística debemos favorecer as condicións educativas e ambientais en cada centro que fagan posible levar á práctica esa planificación.

A dinamización é, xa que logo, un complemento imprescindible da planificación lingüística escolar. Esta dinamización é imprescindible por varios motivos, entre os cales salientan os seguintes:

- En moitos contextos, o galego é unha lingua que está pouco presente socialmente. Se isto ocorre, é preciso fomentar o seu uso en distintos tipos de actividades programadas desde o centro escolar, co obxectivo de contribuír a lle dar vitalidade e prestixio social.

- Para acadar o obxectivo lingüístico que define o noso modelo educativo, non só é necesario aprender galego e en galego, senón que debemos garantirlle ao alumnado ámbitos, actividades e espazos de uso en que poida utilizar activamente a lingua galega. Ao tempo, contribuímos a desfacer posibles prexuízos e actitudes lingüísticas negativas.

Todas as actuacións dinamizadoras deben estar definidas por uns obxectivos establecidos con claridade, que funcionen como eixes ao redor dos que se articulan esas actuacións. Dous son os obxectivos principais: a) o fomento da extensión e da diversidade dos usos sociais da lingua galega, principalmente os usos orais; b) a desactivación dos prexuízos e estereotipos sociolingüísticos que aínda pesan sobre ela.

3.1. Elementos da dinamización lingüística escolar

A continuación, imos enunciar algúns dos elementos que deben estar presentes nas prácticas dinamizadoras da lingua galega.

a) O coñecemento das dinámicas internas e externas máis relevantes

É necesario coñecer polo miúdo a dinámica social do ámbito organizativo no que se vai intervir, xa que tal coñecemento aforrará tempo e permitirá centrar puntos clave do labor dinamizador. Con respecto a isto, convén ter presentes as seguintes observacións:

- Sempre que sexa posible, é interesante dispoñer de datos de tipo cuantitativo e cualitativo. Para iso debemos levar adiante unha recollida de datos que sexa asumible humana e economicamente; datos sinxelos e manexables, centrados só nos aspectos que poidan interesar para os nosos obxectivos dinamizadores.
- Será moi útil empregar instrumentos de observación participativa. A observación participativa é unha técnica de recollida de datos que facilita e mellora a implicación dos axentes dinamizadores nas actividades do colectivo no que se vai intervir.

- Outro aspecto importante é o coñecemento dos axentes sociais centrais e dos líderes de opinións locais que poden axudar na configuración das actividades dinamizadoras.

b) A concreción dos obxectivos dinamizadores

Un dos obxectivos centrais da dinamización é favorecer a modificación das condutas sociolingüísticas dos membros da comunidade educativa, fomentado os usos lingüísticos en lingua galega e desfacendo prexuízos e opinións lingüísticas negativas.

As condutas lingüísticas son relativamente duradeiras, pero non son inmutables. A realidade social e lingüística dun colectivo non é algo pechado nin que sexa imposible modificar. O labor do dinamizador debe ser o de articular os mecanismos para modificar a realidade cara ao que se considera óptimo. Hai que ter moi presente que os cambios son sempre lentos e adoitan ser visibles a medio e longo prazo.

As actividades que se deseñen deben responder a uns obxectivos, e estes veñen determinados polas características propias de cada centro. É dicir, previamente á proposta de medidas débense considerar os obxectivos que se pretenden acadar en cada período da PSC. Xunto coas medidas de carácter xeral, o principio que debe guiar o traballo dinamizador é o de propoñer medidas concretas para necesidades concretas.

A idea clave sobre a que pivota esta argumentación é que nin hai dous centros iguais nin os centros son internamente homoxéneos.

OBXECTIVOS XERAIS

- Estender e optimizar o uso da lingua galega nos centros educativos.
- Conseguir un cambio de imaxe que permita acadar cotas máis altas de prestixio para a lingua galega.
- Implicar todos os axentes escolares neste proceso.
- Abordar o escenario educativo e escolar e contribuír á dinamización lingüística do contexto.

c) A xeración da programación dinamizadora

En tanto que conxunto de actividades estruturadas, a dinamización lingüística debe xerarse a partir dun plan de actuación claramente des-

envolvido e organizado temporalmente. Para isto, cómpre ter en conta algúns aspectos.

- Débense deseñar plans que os axentes dinamizadores poidan realizar de principio a fin.
- Hai que evitar a burocracia excesiva (papelame innecesario, moitas reunións sen obxecto claro, redacción continua de informes, etc.), e ser flexibles coa posta en práctica do programa dinamizador.
- É necesario contar nas distintas fases do programa cun punto dedicado á avaliación, para garantir o cumprimento dos distintos obxectivos da programación dinamizadora.
- Débese establecer unha delimitación pormenorizada dos ámbitos concretos de actuación dinamizadora, de acordo coas prioridades establecidas e os medios, sobre todo humanos e económicos, dos que se vai dispoñer. As frustracións que provocan iniciativas ambiciosas en exceso e que non se dan rematado inciden con frecuencia nunha desmobilización que pode frustrar iniciativas colectivas futuras.

IDEAS PRINCIPAIS

- Debemos articular plans realizables, adecuados á realidade educativa. A aplicación do plan debe ser flexible.
- Avaliaremos continuamente a posta en práctica das actividades e dos seus resultados.

d) Estratexias nas prácticas dinamizadoras

Hai que ter presentes en todo o proceso diferentes aspectos de negociación e de persuasión. A sedución e o convencemento son os dous elementos que deben primar no labor de posta en marcha e de aplicación directa dun plan de dinamización. O importante é sumar persoas e esforzos aos proxectos dinamizadores, evitando, na medida do posible, ter persoas ou grupos en contra.

Sabemos que contamos cun ordenamento legal que fortalece a nosa posición e garante a necesidade das nosas actividades; pero, ademais de contar coa razón legal e coa lexitimidade histórica, temos que actuar

sempre coas doses necesarias de negociación e persuasión, de maneira que os colectivos aos que nos diriximos asuman o plan como un proceso beneficioso e modernizador.

e) Recursos e ferramentas da dinamización

Con respecto a esta cuestión, por parte da Administración educativa e da Secretaría Xeral de Política Lingüística (SXPL) pónense en marcha distintos mecanismos que aseguren o asesoramento aos centros educativos para a elaboración da dinamización lingüística.

- Desde 2007, hai en cada provincia un/unha coordinador/a para asesorar os ENDL.
- Desde a SXPL e mais a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, organízanse actividades de formación e desenvólvense recursos e materiais para a dinamización lingüística:
 - Intercambio de experiencias entre centros distintos.
 - Actividades de formación e de reciclaxe para o profesorado.
 - Ferramentas web dispoñibles.

Do mesmo xeito, tamén se deben ter en conta os múltiples recursos que nos poden achegar desde os concellos e desde outras entidades e organizacións cidadás.

IDEAS PRINCIPAIS

- Coas actividades dinamizadoras, débense consolidar liñas de actuación que permitan darlle ao galego unha vitalidade alta entre a comunidade escolar. Isto terá un efecto beneficioso para os usos, as actitudes e o prestixio xeral da lingua.
- Proponse un proceso voluntario, non obrigativo nin impositivo. Polo tanto, debemos empregar a sedución e o convencemento.
- A influencia das actividades de dinamización lingüística vese a medio e longo prazo, non esperamos que haxa cambios inmediatos nos usos e nas actitudes lingüísticas.
- Trátase de converter o galego na lingua principal da vida dos centros escolares. Esa ambientabilidade lingüística favorable acabará axudando a modificar percepcións e condutas de todos os implicados no proceso educativo.

3.2. Repertorio de actuacións dinamizadoras para potenciar o uso do galego

A seguir, presentamos unha relación de actuacións dinamizadoras que serven de mostra para indicar o variado abano que estas poden ter. Como ben se entende, estes son só uns exemplos orientadores; atoparemos bastantes máis na rica experiencia de moitos centros educativos durante os últimos anos.

a) Accións centradas no uso do galego (oral e escrito)

Estas medidas irán dirixidas a darlle un pulo significativo á visibilidade do galego, co impulso subseguinte á adquisición dunha competencia práctica no idioma e á conformación de actitudes positivas. Trátase, xa que logo, de acadar unha visibilidade permanente da lingua galega no centro, facendo dela unha lingua 'próxima' tanto nas aulas como fóra delas.

- Aspectos visuais e documentais do centro. Aínda que se trata dunha práctica obrigatoria moi consolidada, cómpre lembrar a súa importancia:
 - Ter en galego todo tipo de carteis, letreiros, avisos, etc.
 - Ter en galego a páxina web do centro e promover, a través de diversos enlaces, a consulta doutras páxinas de interese.
 - Empregar o galego nos documentos de relación coas familias e co contorno social: correspondencia, boletíns de notas, publicacións, comunicados, etc.
 - Facer en galego toda a documentación administrativa e pedagóxica.
 - Ter en galego os cuños empregados na vida administrativa: o oficial do centro, os de rexistros de entrada e saída, da biblioteca, etc.
- Usos lingüísticos cotiáns orais:
 - Emprego da lingua galega por parte do profesorado nas conversacións que manteñan coas familias, co alumnado e co persoal non docente.

- Usar a lingua galega en todos os actos que organice o centro: reunións de pais, festivais, conferencias, etc.
- Empregar o galego na megafonía, actividades extraescolares, etc.
- Fomento xeral do uso do galego:
 - Darlle pulo á utilización das tecnoloxías da información e da comunicación (TICS), promovendo a súa identificación co uso do galego: programas informáticos en galego, utilización dos diversos recursos que ofrece internet, creación de weblogs colectivos, uso de chats e videoconferencias, etc.
 - Recompilar material informático que axude o profesorado a traballar en galego: tradutores, correctores, ferramentas informáticas para elaborar recursos (Ardora, Lim, Javaclit, phpwebquest, etc.). Estas últimas están dispoñibles no Portal Educativo da Consellería de Educación:
<http://www.edu.xunta.es/contidos/porta/obradoiro.htm>.
 - Editar en galego a revista e outras publicacións (periódicas ou non) do centro. Estas publicacións poderán ser en papel ou en formato electrónico.
 - Promover a creación no centro dunha emisora de radio, cuidando que os seus contidos sexan sempre en galego.
 - Ter ben dotada de libros e revistas en galego a biblioteca do centro e as bibliotecas de aula, fomentando o seu uso.
 - Ter ben dotada de materiais audiovisuais a fonoteca e a mediateca do centro, de xeito que o alumnado coñeza a riqueza das producións feitas en galego.
 - Fomentar, a través de xogos e doutras actividades lúdicas, o uso do galego nas actividades informais do alumnado.
 - Crear a figura do voluntario lingüístico entre o alumnado, con funcións como a de acoller a estudantes non galegofalantes, colaborar co ENDL, participar na organización das actividades, etc.

- Poñer o alumnado en contacto coa realidade actual do país:
 - Mediante a realización de visitas de carácter didáctico que lle permita ao alumnado coñecer a presenza da lingua na Galicia de hoxe, sobre todo nas actividades socialmente prestixiadas.
 - Por medio dun panel informativo que recolla as informacións máis importantes relacionadas coa presenza social do galego.
 - Por medio dun blog institucional na páxina web do centro.
 - En contornos castelán falantes, promover encontros e intercambios co alumnado doutras zonas, sobre todo daqueles centros que destaquen polo seu avance dinamizador.
 - Impulsar a formación de grupos de teatro, musicais, deportivos, clubs de lectura, etc., que desenvolvan a súa actividade en galego.
 - Impulsar a elaboración de vídeos e curtametraxes en galego.
 - Establecer pautas de compromiso e fidelidade lingüística destinadas ao alumnado, propoñendo «contratos» de uso da lingua.
 - En secundaria, informar e promover o proceso de galeguización de nomes e apelidos entre o alumnado.
 - En contornos cunha forte presenza de alumando inmigrante, cómpre deseñar un plan de acollida lingüística que inclúa, entre outras cousas, unha campaña específica de sensibilización para axudar a transformar as actitudes lingüísticas.
- Colaboración co contorno:
 - Manter unha colaboración aberta e participativa co concello, especialmente co Servizo de Normalización Lingüística (se existe), cos movementos asociativos e de participación relacionados coas actividades de ocio, lecer e consumo da mocidade: hostalería, comercio, clubs deportivos, grupos ecoloxistas, asociacións de lecer, entidades e centros culturais, etc. Esta colaboración debe priorizar a galeguización dos espazos nos que a mocidade pasa boa parte do seu tempo libre.

- Colaboración entre distintos centros educativos:
 - Realización de actividades conxuntas entre centros que estean próximos. Poden ser do mesmo nivel (como tal, dous centros de primaria) ou poden ser centros relacionados porque un deles recolle o alumnado que finaliza etapa no outro.
 - A colaboración non deberá limitarse á realización de actividades. É importante unha coordinación entre os centros educativos da mesma localidade para revisar e tratar de coordinar a planificación lingüística das distintas etapas educativas.

b) Sobre a creación de actitudes positivas

Dentro dun programa de dinamización, deben incluírse actividades dirixidas a unha valoración positiva do uso da lingua entre os membros da comunidade educativa.

Como ben sabemos, a competencia comunicativa do profesorado e dun bo sector do alumnado é boa ou, cando menos, aceptable. Non obstante, esa competencia, ás veces, non ten a correspondencia na práctica: unha porcentaxe coñece o galego, pero non o fala. Esa disociación, en bastantes casos, débese á existencia de actitudes negativas cara á lingua, baseadas moitas veces en rutinas ou prexuízos. As maneiras de ir modificando esa situación son:

- A través da comprobación da coherencia e do compromiso do contorno do alumnado, fuxindo da identificación do uso da lingua como algo académico e curricular e inseríndoa nos usos da vida cotiá.
- A través de campañas que, proporcionando información e estímulos positivos, busquen a modificación desas actitudes.

Algunhas actividades dirixidas ao fomento de actitudes positivas:

- Organizar campañas orientadas á desaparición dos prexuízos lingüísticos. Esas campañas poderán estar destinadas ás familias, ao profesorado ou ao alumnado.

- Divulgar unha imaxe da lingua galega centrada nun argumentario moderno, vangardista, cunha linguaxe transgresora que complementa o discurso identitario. É fundamental a ligazón con todos os avances de interese que nos proporcionan as TICS.
- Preparar unha exposición sobre o uso do galego que teña en conta tres niveis: a) a sociedade en xeral, b) o contorno do centro, c) o colectivo educativo.

O seu efecto será distinto en contornos galego falantes e en contornos castelán falantes. Nos primeiros, terá como obxectivo fortalecer a identidade e, nos segundos, alertar sobre a precaria situación da lingua galega e potenciar as actitudes positivas cara a esta.

- Realizar carteis, adhesivos, slogans, etc., promovendo o uso do galego en todos os ámbitos.
- Facer públicos os avances anuais no uso do galego no centro.
- Espallar entre o profesorado e o alumnado, así como entre os restantes membros da comunidade educativa, todas aquelas novas que supoñan un avance na recuperación do prestixio social da lingua.
 - Establecer un taboleiro permanente para recollelas.
 - Editar unha publicación periódica na que se recolla unha selección desas novas de interese.
 - Outorgarles unha presenza destacada na web do centro e nos blogs creados especificamente para divulgar eses contidos.
- Proporcionarlle ao profesorado información sobre materiais didácticos, lingüísticos (lexicográficos e terminolóxicos) e pedagóxicos existentes que permitan un incremento da docencia en lingua galega. Prestarlles atención especial a todos aqueles relacionados coas TICS.
- Utilizar todo aquel material en galego que, ademais do seu carácter formativo, contribúa a facer desaparecer os prexuízos: vídeos, cancións, películas, publicacións, etc.

- Realizar charlas de todo tipo (con escritores/as; con sociolingüistas; con personaxes públicos que empreguen o galego na súa profesión, etc.) para promover a utilización social da lingua.

Índice

INTRODUCCIÓN	5
UNIDADE 1. ELEMENTOS DA PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA NOS CENTROS EDUCATIVOS	9
1. Os centros educativos como obxectivo da acción sociolingüística	11
2. Documentos para a planificación lingüística educativa	13
2.1. PSC e PLC	13
2.2. Plan de traballo e axentes na elaboración dos documentos planificadores	18
2.3. Información recollida na PSC e no PLC	19
2.4. Temporización na planificación lingüística educativa ...	21
3. Compoñentes da planificación lingüística	24
3.1. Análise da situación sociolingüística de partida	24
3.2. Descrición de ámbitos e de sectores clave en cada centro	25
3.3. Actores e axentes da planificación lingüística escolar ...	27
4. Os equipos de normalización e dinamización lingüística (ENDL)	30
4.1. O camiño percorrido ata a actualidade	30

4.2. A nova regulamentación dos equipos	31
4.3. As medidas básicas que debe adoptar un ENDL	34
4.4. Recomendacións de «boas prácticas» para os ENDL . . .	35

UNIDADE 2. MODELOS DE PLANIFICACIÓN

LINGÜÍSTICA EDUCATIVA 41

Introdución 43

1. Determinación da situación sociolingüística do centro educativo 45

2. Propostas de planificación lingüística escolar 51

2.1. Pautas para a planificación nun centro de educación infantil 52

2.1.1. Introdución 52

2.1.2. O marco legal 53

2.1.3. A importancia da lingua do contorno 54

2.1.4. Algunhas prácticas que cómpre evitar 56

2.1.5. Pautas para a planificación 57

2.1.5.1. De carácter xenérico 57

2.1.5.2. Específicas para contornos galego falantes 59

2.1.5.3. Específicas para contornos castelán falantes 60

2.2. Pautas para a planificación nun centro de educación infantil e primaria (CEIP) 61

2.2.1. Introdución 61

2.2.2. O marco legal 62

2.2.3. Algunhas prácticas que cómpre evitar	63
2.2.4. Algunhas pautas para a planificación	64
2.2.4.1. De carácter xenérico	64
2.2.4.2. Específicas para contornos galego falantes	66
2.2.4.3. Específicas ara contornos castelán falantes	67
2.3. Pautas para a planificación nun centro de educación secundaria	69
2.3.1. Introducción	69
2.3.2. O marco legal	69
2.3.3. Algunhas prácticas que cómpre evitar	72
2.3.4. Algunhas pautas para a planificación	74
2.3.4.1. De carácter xenérico	74
2.3.4.2. Específicas para contornos galego falantes	76
2.3.4.3. Específicas para contornos castelán falantes	77
2.3.5. Pautas para a secundaria postobligatoria	78
2.4. Pautas para a planificación nun centro privado (concertado ou non) de educación infantil, primaria e secundaria	80
2.4.1. Características específicas dos centros privados e concertados	80
2.4.2. A planificación nos centros privados e concertados	82
2.5. Pautas para a planificación nun centro público integrado	82

2.5.1. Características específicas dos centros públicos integrados	82
2.5.2. A planificación nos centros públicos integrados	83
3. A dinamización lingüística nos centros educativos	85
3.1. Elementos da dinamización lingüística escolar	86
3.2. Repertorio de actuacións dinamizadoras para potenciar o uso do galego	90

ISBN 84-453-4485-9

9 788445 344859

XUNTA DE GALICIA

PRESIDENCIA

Secretaría Xeral de Política Lingüística

XUNTA DE GALICIA

CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA